

Bioetički aspekt pobačaja

Režić, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:027186>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-13**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Teološko-katehetski odjel

Diplomski sveučilišni teološko-katehetski studij



Marko Režić

Bioetički aspekt pobačaja

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru
Teološko-katehetski odjel
Diplomski sveučilišni teološko-katehetski studij

Bioetički aspekt pobačaja

Diplomski rad

Student:

Marko Režić

Mentor:

Doc. dr. sc Elvis Ražov

Komentor:

Dr. sc Damir Šehić

Zadar, 2023.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marko Režić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Bioetički aspekt pobačaja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. rujna 2023.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. BIOMEDICINSKE, POVIJESNE I DRUŠTVENE PERSPEKTIVE POBAČAJA	3
1.1. Pojam i značenje pobačaja	3
1.2. Kratki povijesni prikaz	4
1.3. Relativni europski statistički podaci o broju pobačaja.....	5
2. KLASIFIKACIJA POBAČAJA	7
2.1. Klasifikacija pobačaja s obzirom na namjeru	7
2.1.1. Spontani pobačaj	7
2.1.2. Namjerni pobačaj	8
2.2. Klasifikacija pobačaja s obzirom na metode.....	9
2.2.1. Kirurške metode pobačaja.....	10
2.2.2. Farmakološke metode pobačaja	10
3. KOMPARATIVNI PRIKAZ DVAJU MODELA TRANZICIJSKIH ZEMALJA	12
3.1. Svrha i narav prava u zaštiti života	12
3.2. Zakon i pravo u kontekstu očuvanja života i dostojanstva čovjeka	13
3.3. Pojam i pravo djeteta u međunarodnom zakonodavstvu.....	14
3.4. Hrvatski zakonodavni model o reguliranju pobačaja	16
3.5. Poljski zakonodavni model o reguliranju pobačaja.....	18
3.6. Komparacija hrvatskog i poljskog modela zakonske regulacije pobačaja	19
4. BIOETIČKO VREDNOVANJE POBAČAJA IZ PERSPEKTIVE BIOMEDICINE . 21	
4.1. Antropološki status fetusa	21
4.2. Moralno-etičke implikacije pobačaja	22
4.2.1. Pobačaj kao zaštita majke.....	23
4.2.2. Pobačaj kao eugenička pomoć	24
4.2.3. Selektivni pobačaj	25

5. DOSTOJANSTVO LJUDSKE OSOBE IZ KRŠĆANSKE PERSPEKTIVE.....	27
5.1. Čovjek kao slika Božja.....	28
5.2. Dostojanstvo ljudske osobe u dokumentima Crkve	28
5.2.1. Gaudium et spes	29
5.2.2. Evangelium vitae.....	30
5.2.3. Donum Vitae	31
5.3. Teološko-bioetičko vrjednovanje čina pobačaja	32
ZAKLJUČAK.....	33
SAŽETAK.....	34
ABSTRACT	34
LITERATURA	35
ŽIVOTOPIS.....	40

UVOD

Cilj ovoga diplomskoga rada jest prikazati vrijednosti i prava ljudskoga života. Baveći se danas aktualnim pitanjima i tezama vezanima za aspekte pobačaja, u ovome radu ćemo predstaviti i dobiti jasan odgovor na razna pitanja vezana uz ovu temu.

Kako i sam naslov diplomskoga rada glasi „Bioetički aspekti pobačaja“ bavit ćemo se ponajviše pitanjima vezanim uz pobačaj s medicinske, vjerske ali i s ljudske strane. Shodno tomu, jasno je kako svaka osoba ima pravo na život, bilo da je riječ o tek začetim ili već rođenim osobama.

Prvo poglavlje rada pod naslovom *Biomedicinske, povijesne i društvene perspektive pobačaja* donosi analizu temeljnih pojmova i objašnjenje medicinskih tehnika pobačaja. Prikazujući teoriju medicinske enciklopedije, prekid trudnoće predstavljao bi uklanjanje zametka, ploda ili fetusa iz maternice prije sposobnosti ljudskog ploda za samostalni život. Za razliku od te teorije, koja je ponajprije „upakirana“, Crkva jasno smatra da je prekid trudnoće ništa drugo nego ubojstvo nerođenog djeteta. Osim samog značenja pobačaja, prvo poglavlje donosi i kratak povijesni prikaz pobačaja te zakona vezanih uz statističke podatke o broju pobačaja u Europskoj uniji i Hrvatskoj danas. Upravo taj statistički podatak dat će nam bolji prikaz koliko je danas pobačaja u našoj većinski kršćanskoj Republici Hrvatskoj i što to govori o našem stanovništvu koje sebe smatra vjernicima.

Drugo poglavlje odnosi se na *Klasifikaciju pobačaja*. Objašnjavanjem klasifikacije pobačaja s obzirom na namjeru dobit ćemo bolji uvid u razliku između spontanog i namjernog pobačaja. Osim toga, u drugom poglavlju objasniti će se metode pobačaja. Sam kraj poglavlja odnositi će se na moralno etičke implikacije pobačaja.

Treće poglavlje rada pod nazivom *Komparativni prikaz dvaju modela tranzicijskih zemalja* usmjerit će se na komparativni prikaz dvaju tranzicijskih zemalja koje su implementirale različite modele zakonodavno pravnih okvira, a u ovom slučaju to će biti Hrvatska i Poljska. Osim toga govorit će se i o pravu djeteta u međunarodnom zakonodavstvu i usporedit s hrvatskim zakonima.

Nadalje, četvrto poglavlje bit će naslovljeno kao *Bioetičko vrednovanje pobačaja iz perspektive biomedicine*. Kao što i naslov govori, cilj ovoga poglavlja jest vrednovati pobačaj iz perspektive biomedicine i prikazati nova bioetička pitanja u tom području. Biomedicinska postignuća postavila su pojedincu, društvu i Crkvi nova pitanja i nove izazove na bioetičkom području.

Posljednje poglavlje *Dostojanstvo ljudske osobe iz kršćanske perspektive* bit će posvećeno teološkim vrednovanjima i dostojanstvu ljudskog života u kršćanskoj perspektivi. Svakome se treba priznati pravo na život i dostojanstvo u bilo kojem trenutku životne dobi te ono ne bi smjelo biti upitno.

1. BIOMEDICINSKE, POVIJESNE I DRUŠTVENE PERSPEKTIVE POBAČAJA

U prvom poglavlju ovoga rada analizirat će se pobačaj kroz različita tumačenja i perspektive kako bi se dobio širi uvid u važnost ove teme. Imajući u vidu i povijesni prikaz, vidjet ćemo koliko je aktualna i važna bila ta tema s crkvenog stajališta. Na kraju ćemo imati relevantne statističke podatke o broju pobačaja, pomoću kojih ćemo dobit bolju predodžbu o tomu koliko je nerođene djece usmrćeno pojedinim dostupnim metodama pobačaja u europskoj uniji.

1.1. Pojam i značenje pobačaja

Danas je pobačaj lako dostupan u Republici Hrvatskoj jer je zakonski dozvoljen. No, iako je zakonski dostupan, postavlja se pitanje moralne i etičke dozvoljenosti. Pojam pobačaja definiran je kao prekid trudnoće, odnosno prekid života nerođenoga čovjeka.¹ Pobačaj je jedan od indikatora koji ukazuje na česte prepirke u modernome društvu. Dok jedni iznose argumente kojima opravdavaju taj čin, drugi ga kritiziraju i žele ga zabraniti jer je po njima nemoralan. Uzimajući u obzir činjenicu da se danas u svijetu toliko doprinosi na pravu čovjeka (sve osobe imaju jednaka prava) postavlja se pitanje: zašto onda i oni koji još nisu rođeni nemaju jednaka prava kao i svi drugi? U ovome kontekstu, govori se o onom najvećem ljudskom pravu, a to je pravo na život. Kontroverzna je to tema u današnje vrijeme gdje se svi bore za nešto, a ne bore se za ono najvažnije. Svakodnevno čitamo u medijima o Crkvi i njenom „nametanju“ te o tome da se ne miješa u temu koja se odnosi na pobačaj, ali svi zaboravljaju da Crkva ne želi ništa više nego život, život toga nerođenog djeteta koji ima pravo na rođenje, ali mu se ono u nekim slučajevima uskraćuje.²

Već od prvih stoljeća kanonsko zakonodavstvo Crkve kažnjavalo je, težim ili lakšim kanonskim kaznama, one koji su počinili pobačaj.³ Iako Crkva ima jasan stav oko toga, društvo se počinje dijeliti. Dok su jedni za pobačaj, drugi su protiv. Time dolazi do velikih i agresivnih prijepora oko teme koja bi za razumnoga čovjeka bila neupitna. Za nas vjernike i teologe, kad govorimo o vrijednostima ljudskoga života, stvari su potpuno jasne. Protivimo se nasilju nad životom. Iako danas svaka osoba ima pravo i mogućnosti odabira, žalosno je da se to pravo svodi na život ili smrt nerođenoga djeteta te što se u društvu pobačaj želi predstaviti kao pravo

¹ Usp. Stipe NOSIĆ, Pobačaj - nijekanje prava na život, u: *Bogoslovna smotra*, 64 (1994.) 1-4, 433-440.

² Usp. Ivan CIFRIĆ - Dinka MARINOVIĆ JEROLIMOV, Pobačaj kao bioetički izazov, u: *Sociologija i prostor*, 45 (2007.) 4, 247-268.

³ Usp. Zdenko ILIĆ, Pobačaj i kazna izopćenja, u: *Služba Božja*, 57 (2017.) 2, 254-260.

čovjeka. Upravo u ovome kontekstu dolazimo do kontradiktornoga stava. Naime, ako čovjek ima pravo na odabir, onda i nerođeno dijete ima pravo na život. Ne može se opravdati pobačaj kao izraz pluralnosti društva, jer je ono moralni zločin i ne može ga se tolerirati. Ljudski život nadilazi demokratske prakse i svako ljudsko biće od začeca ima svoje pravo na život. S toga se društvo treba i mora mijenjati, a ne na ovim pitanjima pokazivati svoja prava.

1.2. Kratki povijesni prikaz

Kroz cijelu povijest postojali su mnogi zakoni kojim bi se kažnjavali ljudi zbog pobačaja. Oduvijek je pobačaj bio kontroverzno pitanje i uvijek je bilo polemike oko toga pitanja. Postojali su Humarabijev zakonik, asirski zakonik, kineski zakonik i mnogi drugi koji su imali posebne kazne za pobačaj.⁴ Svaki od navedenih zakonika imao je velik utjecaj u povijesti. U antičkoj grčkoj gradovi nisu imali skroz definirane zakone o pobačaju, ali je postojala jedna vrsta dokumenta koji je bio preporuka, a napisan je od strane Platona⁵ i Aristotela. To je bila jedna vrsta zakona o planiranju obitelji te se svrstavao u zakon o pobačaju.⁶ Oba zapisa nam govore o tome kako je oduvijek bilo prijepora oko tumačenja i prihvaćanja pobačaja, odnosno ne prihvaćanja pobačaja u društvu ili državi. Uz to jedan zakon se protivio pobačaju, a to je dobro poznata Hipokratova zakletva⁷. Ona dozvoljava liječnicima priziv na savjest na koju su se liječnici mogli osloniti. Ukoliko im savjest nije dozvoljavala, nisu morali učiniti pobačaj ako oni to nisu željeli. U nešto ranijoj povijesti u starom Rimu abortus nije bio zločin zbog toga što se tada smatralo da fetus nije živi čovjek i samim time abortus nije bio zločin.⁸ Tada se smatralo da ako žena prekine trudnoću bez muževog znanja on ju može kazniti ili se razvesti od nje, ali ako on odobri pobačaj, pobačaj se smatrao legalnim. U Starom zavjetu navodi se primjer fizičkoga obračuna. Ukoliko dođe do toga i netko udari trudnu ženu te ona pobaci, ali druge štete ne bude, onda onaj koji ju je udario neka plati odštetu koju zatraži njezin muž. On neka plati kako suci odrede (usp. Izlazak 21,22). Kroz povijest je u mnogim zemljama postojao strogi zakonski propis koji se odnosi na prekid trudnoće, ali se na razne načine taj zakon usvajao. Upravo je kršćanstvo dalo velik doprinos u shvaćanju ljudskog života i dostojanstvu čovjeka.

⁴ Usp. Jing Bao NIE, *Medical ethics in China: A transcultural interpretation*, Routledge, 2013., 272.

⁵ Usp. Barbara PARKER, *Plato's Republic and Shakespeare's Rome: A Political Study of the Roman Works*, Delaware, 2004., 16.

⁶ Usp. Mary HOROWITZ, *Aristotle and woman*, *Journal of the History of Biology*, 1976., 183-221.

⁷ Corpus Hipocraticum je nastao u Staroj Grčkoj između 5. i 3. stoljeća pr. Kr., te je on u našoj kulturi izvorna točka svih liječničkih zakletvi i kodeksa. Radi se o 59 djela u kojima se govori o tadašnjim etičkim aspektima medicinskog rada.

⁸ Usp. John RIDDLE, *Contraception and Abortion from the Ancient World to the Renaissance*, Harvard, 1992., 221.

Potkraj 4. stoljeća nakon što je zabrana pobačaja ušla i u civilno zakonodavstvo dolazi do zaštite nerođenog života. Dvadesetih godina dvadesetog stoljeća, dolazi do legalizacije pobačaja u tadašnjem Sovjetskom savezu i on biva prva država koja je legalizirala pobačaj.⁹ Mora se napomenuti da pobačaj tada nije bio skroz legaliziran nego se to odnosilo na pojedine slučajeve. No, bez obzira na to uslijedio je val legalizacija od strane drugih država pogotovo nakon 2. sv. rata. Takvo pravo žene na mogućnost pobačaja dolazi i do nas, a do danas vrijedi u Hrvatskoj.¹⁰

1.3. Relativni europski statistički podaci o broju pobačaja

Toliko se puno pobačaja izvodi u današnje vrijeme da bi to mogli nazvati i „epidemijom“ 21. stoljeća. Naime, u pojedinim europskim državama taj broj je u odnosu na broj rođene djece izuzetno velik i predstavlja opasnost. Pobačaj je osjetljivo i složeno pitanje koje se značajno razlikuje od zemlje do zemlje. U Europi je abortus općenito legalan i široko dostupan, iako postoje neke iznimke. Neke zemlje, poput Irske, imaju restriktivnije zakone o pobačaju. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), stopa pobačaja (broj pobačaja na 1000 žena reproduktivne dobi) u Europi relativno je nizak u usporedbi s drugim regijama svijeta. U 2015. godini stopa pobačaja u Europi iznosila je 12 na 1000 žena, u usporedbi s 37 na 1000 žena u Latinskoj Americi i 29 na 1000 žena u Sjevernoj Americi. Stopa pobačaja značajno varira među zemljama u Europi. U većini europskih zemalja, pobačaj se obavlja već u prvom tromjesečju trudnoće. Međutim, postotak pobačaja obavljenih kasnije u trudnoći, značajno varira među zemljama.¹¹

Jedna od prvih država koja je dozvolila pobačaj bila je Švicarska. Naime, Švicarska je već prije početka 1. sv. rata, točnije 1942. godine, legalizirala pobačaj i time postala prva država u Europi koja je donijela takav zakon o pobačaju. Nedugo zatim uslijedio je domino efekt legalizacije pobačaja. Sljedeće države koje su to učinile bile su: Češka, Norveška, Italija te mnoge druge države, a na posljetku i Irska 2018. godine.¹² Kada je riječ o Irskoj, pobačaj je već godinama kontroverzno pitanje koje izaziva podjele. Godine 1983. u Irskoj dolazi do uvođenja

⁹ Usp. Zrinka SUNKO, Abortus u pravnom sustavu sssr-a od 1920. do 1991. - legalizacija i kriminalizacija, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 39 (1998.) 3, 1347-1367.

¹⁰ Usp. Stjepan BALOBAN - Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 641-654.

¹¹ Usp. Christian FIALA, Abortion: legislation and statistics in Europe, u: *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 27 (2022.) 4, 345-352.

¹² Usp. Clara ALBRECHT - Jennifer STEIGMEIER, An Economic Perspective on Abortion Policies. u: *CESifo Forum*, 23 (2022.) 2, 63-67.

osmog amandmana u ustav kojim se priznaje pravo na život nerođenih. Tek 2018., kako je ranije i navedeno, dolazi do promjena, kada Irska izglasava ukidanje osmog amandmana ustava, nakon čega je uslijedilo negodovanje stanovništva i prosvjedi. Novi zakon koji je stupio na snagu početkom 2019. godine dopušta pobačaj na zahtjev do dvanaestog tjedna trudnoće, a u određenim okolnostima i do dvadeset i četvrtog tjedna trudnoće.¹³ U Irskoj još uvijek postoje neka ograničenja za pobačaj, uključujući obvezno razdoblje čekanja od najmanje 72 sata između zahtjeva za pobačaj i postupka te uvjet da postupak izvodi liječnik. Osim toga, dopušten je priziv savjesti, što znači da liječnici i drugi pružatelji zdravstvenih usluga mogu odbiti izvršiti ili pomoći pri pobačaju ako je to protiv njihovih osobnih uvjerenja. Pitanje pobačaja ostaje vrlo kontroverzno i emocionalno za mnoge ljude u Irskoj, a mišljenja o tom pitanju i dalje su duboko podijeljena.¹⁴

Očekivano ili ne, Poljska je država koja je imala najmanje pobačaja na tisuću stanovnika u Europi od 0,1 djeteta na tisuću stanovnika. Zatim slijedi Češka sa 2,8 i Slovačka sa 4,7 pobačaja na tisuću stanovnika. Zanimljivo je primijetiti kako sjeverne države, ali ne sve, imaju indiciju većeg pobačaja za razliku od ostalih država. Tako primjerice Švedska, Island, Danska i Norveška imaju daleko veći broj pobačaja od pojedinih drugih zemalja Europe.¹⁵

Slika Europe po pitanju pobačaja godinama se mijenjala. Danas je ona u potpunosti promijenjena za razliku od ranije. Nitko ne zna što će se u budućnosti događati, ali po pitanju pobačaja došlo je do velikih promjena te se nerođeno dijete nije nikad manje smatralo čovjekom nego danas. Zakonima se omogućio pobačaj i time se narušilo pravo na život svakog nerođenog djeteta u Europi.

¹³ Usp. Pauline CULLEN - Elzbieta KOROLCZUK, Challenging abortion stigma: framing abortion in Ireland and Poland, u: *Sexual and reproductive health matters*, 27 (2019.) 3, 6-19.

¹⁴ Usp. Sydney CALKIN - Fiona DE LONDRAS, Abortion in Ireland: Introduction to the themed issue, u: *Feminist Review*, 124 (2020.) 1, 1-14.

¹⁵ Usp. Christian FIALA, Abortion: legislation and statistics in Europe, u: *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 27 (2022.) 4, 2-7.

2. KLASIFIKACIJA POBAČAJA

Postoji mnogo različitih načina na koje se pobačaj može klasificirati. Neki uobičajeni načini klasifikacije pobačaja uključuju medicinski, gdje se pobačaji mogu izvesti medicinskim (npr. lijekovima) ili kirurškim (npr. zahvatom) metodama. Pobačaj se može izvesti iz vlastitih razloga (npr. žena odluči da ne želi nastaviti trudnoću) ili iz terapijskih razloga (npr. radi zaštite zdravlja žene ili u slučajevima fetalnih abnormalnosti). Legalan i ilegalan pobačaj odnosi se na neke zemlje gdje je pobačaj legalan na zahtjev osobe, dok je u drugim zemljama nezakonit ili dopušten samo pod određenim okolnostima. Kao zadnju klasifikaciju možemo istaknuti da postoji podjela na sigurni i nesigurni pobačaj. Pobačaje mogu sigurno izvoditi obučeni medicinski stručnjaci u čistom i sterilnom okruženju ili se mogu izvoditi u nesigurnim uvjetima koji ugrožavaju zdravlje i život žene.¹⁶

2.1. Klasifikacija pobačaja s obzirom na namjeru

Ljudi koji pristupaju pobačaju nisu tek zabrinuti za sutra, nego se nalaze u teškim životnim situacijama iz koje izlaz vide u pobačaju začetog djeteta.

2.1.1. Spontani pobačaj

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, spontani pobačaj je odbacivanje ploda težine manje od 500 g. Fetus obično dosegne težinu od 500 g između 22. i 24. tjedna. Ako je odbačeni fetus teži od 500 g, govori se o mrtvorodjenčetu.¹⁷ Liječnici bi trebali biti svjesni psiholoških problema s kojima se pacijenti i njihovi partneri suočavaju nakon dovršetka spontanog pobačaja. Žene su izložene povećanom riziku od značajne depresije i tjeskobe do godinu dana nakon spontanog pobačaja. Trebalo bi pružiti savjetovanje za rješavanje osjećaja krivnje, procesa tugovanja i kako se nositi s prijateljima i obitelji.¹⁸ Pobačaji su također podijeljeni prema vremenu. Rani spontani pobačaj je spontani pobačaj prije 13. tjedna trudnoće. Spontani pobačaj koji se dogodi nakon 16. tjedna trudnoće naziva se kasnim pobačajem. Nekim

¹⁶ Usp. Krishan VIJ., *Textbook of forensic medicine and toxicology: principles and practice*, 5/e, Elsevier, 2011., 382.

¹⁷ Usp. Elsayed Saad Eldin HAFEZ, *Spontaneous abortion*, Nizozemska, 2012., 381.

¹⁸ Usp. Trevor FRIEDMAN - Dennis GATH, The psychiatric consequences of spontaneous abortion u: *The British Journal of Psychiatry*, 155 (1989.) 6, 810-813.

se ženama pobačaji uvijek iznova događaju. Prema smjernicama europskih specijalističkih društava, habitualni pobačaj je ako je žena imala tri ili više uzastopnih spontanih pobačaja prije navršenog 22. tjedna trudnoće. Američko društvo za reproduktivnu medicinu govori o uobičajenom pobačaju nakon dva uzastopna pobačaja.¹⁹ U slučaju ponovljenih pobačaja liječniku su na raspolaganju različite dijagnostičke metode. Redoslijed kojim ih primjenjuje ovisi o tome koliko je uzrok vjerojatan. Liječnik utvrđuje genetske promjene pomoću kardiograma. Prikazuje sve kromosome osobe. Ako postoji promjena, jedan od načina izbjegavanja daljnjih pobačaja može biti dijagnoza prije implantacije. Jajne stanice su umjetno oplodene izvan maternice i samo one bez genetske modifikacije stavljaju se u maternicu. Međutim, studije nisu dovoljno dokazale njegovu široku korist za žene s ponovljenim pobačajima. Hormonske poremećaje liječnik obično utvrđuje uz pomoć analize krvi. Sindrom policističnih jajnika također je jedan od hormonalnih uzroka ponovljenih pobačaja. Liječi se kombinacijom promjena načina života (smanjenje tjelesne težine), lijekova i eventualno drugih medicinskih mjera.²⁰ U osnovi, pobačaji koji se ponavljaju mogu se spriječiti samo liječenjem uzroka. Općenito, izbjegavanje pušenja, alkohola i velikih količina kave, također pomaže u smanjenju rizika. Ako postoji sklonost pobačaju, liječnik preporučuje izbjegavanje spolnih odnosa u ranoj fazi trudnoće.²¹

2.1.2. Namjerni pobačaj

Mnoge trudnoće završavaju pobačajem u ranim fazama embrionalnog razvoja. Inducirani prekid je takozvani dobrovoljni prekid trudnoće, budući da žena sama odlučuje o prekidu trudnoće. U tim se situacijama embrionalni razvoj obično zaustavlja uz pomoć tableta, što se naziva kemijski pobačaj. Međutim, ako se pojavi nakon prvih osam tjedana trudnoće, zahtijeva operaciju i poznata je kao kirurški prekid trudnoće. Većina medicinskih stručnjaka opisuje pobačaj kao postupak niskog rizika koji nema ozbiljan utjecaj na plodnost i buduće trudnoće.²² Ovo je kontroverzna i često emocionalno teška tema, a ljudi o njoj mogu imati različita uvjerenja i mišljenja. Neki ljudi vjeruju da bi pobačaj trebao biti legalan i dostupan, dok drugi vjeruju da bi trebao biti nezakonit ili ograničen u određenim okolnostima. Po pitanju Crkve

¹⁹ Usp. Manoj Kumar PANDEY - Reena RANI, An update in recurrent spontaneous abortion, u: *Archives of gynecology and obstetrics*, 272 (2005.) 2, 95-108.

²⁰ Usp. Isto.

²¹ Usp. Jennie KLINE, Smoking: a risk factor for spontaneous abortion, u: *New England journal of medicine*, 297 (1977.) 15, 793-796.

²² Usp. Jakov MILIĆ - Bjanka VUKSAN-ĆUSA. Inducirani pobačaj i njegove moralne i psihičke implikacije, u: *Nova prisutnost*, 20 (2022.) 3, 655-667.

nema dileme, za nju je embrij ljudsko biće od trenutka začeća i to nije upitno. Više o tome govori *Donum vitae*: „ljudsko biće se mora poštivati od prvog časa njegovog postojanja.“²³

Kao i kod drugih velikih, odgovornih i posljedičnih poteza tako i kod pobačaja dolazi do uzročno posljedičnih veza. Naime veliki broj žena koji učini pobačaj kasnije pati od neke vrste psihičkog poremećaja. Istraživanje je pokazalo da više od polovice žena koje su podvrgnute ispitivanju pati od psihičkog poremećaja, a čak trećina njih ima posttraumatski stresni poremećaj. Najviše se javlja osjećaj krivice, stida, mržnje prema sebi i strah od Boga. Naime većina njih koje su doživjele posttraumatski stresni poremećaj su religiozne.²⁴ Stoga, treba napomenuti Evanđelje po Mateju “Ništa nije skriveno što se neće otkriti ni tajno što se neće saznati. Što vam govorim u tami, recite na svjetlu; i što na uho čujete, propovijedajte na krovovima.” (Mt 10, 26-27). Učinjeni pobačaj možemo sakriti od drugih, ali ne možemo od nas samih. To je čin koji će nas cijeli život pratiti i stalno će se osobe koje su to učinile pitati, jesu li ispravno odlučile. Ne bi smjeli suditi drugome, taj drugi je od svog začeća čovjek i tako ga se treba smatrati, kao što Evanđelje po Luki govori „ne sudite“, tako i mi ne bi trebali suditi.²⁵

2.2. Klasifikacija pobačaja s obzirom na metode

Danas u svijetu postoje dvije vrste metoda pobačaja, pobačaj pilulama (farmakološki) i kirurški. Farmakološki pobačaj (također poznat kao pilula za pobačaj) sastoji se od upotrebe dva različita farmakološka pripravka pod nazivom mifepriston i misoprostol za prekid trudnoće. Pilulu za pobačaj se uzima 11 tjedana nakon prvog dana zadnje mjesečnice. Klinički pobačaj (koji se naziva i kirurški) medicinski je postupak koji djeluje pomoću usisavanja za pražnjenje maternice.²⁶ U prva tri mjeseca pobačaji se obično izvode ambulantno, a žena može ići kući nekoliko sati nakon zahvata, ali treba biti u pratnji, ako je moguće. Duži boravak u bolnici može biti potreban samo u slučaju teških bolesti. Ukupna stopa zabilježenih neočekivanih komplikacija prilikom pobačaja iznimno je rijetka. Većina komplikacija koje se i dogodi su one manje opasne za život. Međutim, ne smijemo zaboraviti da može doći i do težih i opasnijih komplikacija koje se moraju liječiti u bolnici.

²³ Usp. SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja*, (22. II. 1987.), Zagreb, 1987. (Dalje: DoV)

²⁴ Usp. Jelka VUKELIĆ - Aleksandra KAPAMADŽIJA, Investigation of risk factors for acute stress reaction following induced abortion, u: *Medicinski pregled*, 63 (2010.) 5, 399-403.

²⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*, (25. III. 1995.), Zagreb, 1995., 53 (Dalje: EV)

²⁶ Usp. Caroline MOREAU, Medical vs. surgical abortion: the importance of women's choice, u: *Contraception*, 84 (2011.) 3, 224-229.

2.2.1. Kirurške metode pobačaja

Većina pobačaja izvodi se pomoću dilatacije i kiretaže. Za ovaj postupak osoba mora biti u prvom tromjesečju (prva 3 mjeseca) trudnoće. To znači da je osoba trudna 12 tjedana ili manje. Otvor vrata maternice postupno se proširuje šipkama sve veće veličine, a zatim se tanka cijev umeće u maternicu. Trudnoća se prekida blagim usisavanjem. Drugi instrument koji se zove kireta koristi se za provjeru je li maternica prazna.²⁷ Za prekid trudnoće nakon 12 tjedana trudnoće, na primjer u drugom tromjesečju, postupak je sličan kao i kod pobačaja u prvom tromjesečju. To može uključivati tablete za blokiranje hormona, a one se mogu koristiti za omekšavanje grlića maternice. Ove se tablete mogu uzimati oralno te im je potrebno oko 2 sata da počnu djelovati. Zatim se izvodi abortus pomoću instrumenata za uklanjanje trudnoće. Otvor vrata maternice može se malo proširiti, a zatim se može umetnuti poseban uređaj. Uređaj bubri nekoliko sati dok se grlić maternice ne otvori dovoljno široko da se omogući pobačaj. Također, mogu se koristiti i lijekovi, a abortus se obično izvodi dan ili dva kasnije.²⁸

2.2.2. Farmakološke metode pobačaja

Medicinski pobačaj ili medikamentozni pobačaj, postupak je u kojem se koriste pripravci za prekid trudnoće. Ne zahtijeva operaciju i izvodi se do devetog tjedna trudnoće. Postupak uzimanja pilule za pobačaj ima nekoliko koraka i uključuje dva različita pripravka. Farmakolški se pobačaj dijeli na: kontraceptivni, interceptivni i kontragestacijski. Hitna kontracepcija, odnosno pilula za dan poslije (najpoznatije EllaOne i Escapelle) je također pobačajna jer ne sprječava začeće nego začetom plodu onemogućuju život. Interceptivna i kontragestacijska su misopregmol i mifesyne pripravka.²⁹ Mizoprostol kao jedini pripravak u medikamentoznom prekidu trudnoće značajno je manje učinkovit u odnosu na kombinaciju mifepristona i mizoprostola.³⁰ Količina vremena koja je potrebna za oporavak od medicinskog pobačaja varira. U nekim slučajevima osobe mogu nastaviti s normalnim aktivnostima unutar dan ili dva.

²⁷ Usp. *Isto*.

²⁸ Usp. Katherine WHITEHOUSE, Medical regimens for abortion at 12 weeks and above: a systematic review and meta-analysis, u: *Contraception* x, 2 (2020.) 1, 1-11.

²⁹ Usp. Natalija VULETIĆ - Jelena IVANDIĆ, Medikamentozni prekid neželjene trudnoće, u: *Liječnički vjesnik*, 142 (2020.) 7, 222-229.

³⁰ Usp. Jennifer BLUM, Comparison of misoprostol-only and combined mifepristone–misoprostol regimens for home-based early medical abortion in Tunisia and Vietnam, u: *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 118 (2012.) 2, 166-171.

Također, preporuka je da se izbjegavaju sve aktivnosti koje uzrokuju bol kod osoba koje su učinile pobačaj. Osim toga dolazi i do izlivanja emocija te osoba osjeća olakšanje, tugu i stres. Pojednim osobama nakon pobačaja savjetuje se da popričaju i posavjetuju sa stručnjakom za mentalno zdravlje kako bi lakše prebrodili taj period.³¹ Iako nisu tako česte, neke žene imaju intenzivnije nuspojave koje bi mogle sugerirati da je došlo do ozbiljnih komplikacija. Ozbiljne nuspojave lijekova najčešće uključuju mučninu, povraćanje, proljev. Komplikacije medicinskog pobačaja obično predstavljaju ekstremnu ili tešku nuspojavu. U pojedinim situacijama kod nekih pacijenata potrebna je i kirurška intervencija.³² Odabir medicinskog pobačaja za neočekivanu trudnoću teška je odluka koju osoba donosi. Bez obzira na odabir to je odluka s kojom će morati živjeti.

³¹ Usp. Dustin COSTESCU, Medical abortion, u: *Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada*, 38 (2016.) 4, 366-389.

³² Usp. Beth KRUSE, Management of side effects and complications in medical abortion, u: *American journal of obstetrics and gynecology*, 183 (2000.) 2, 65-75.

3. KOMPARATIVNI PRIKAZ DVAJU MODELA TRANZICIJSKIH ZEMALJA

Zakoni koji reguliraju pristup pobačaju razlikuju se diljem Europe. Čak i u zemljama s relativno liberalnim zakonima postoje brojne prepreke pristupu pobačaju. Kao odgovor na ove prepreke, dokazi sugeriraju da ljudi koji žive u zemljama s restriktivnim i liberalnim zakonima putuju izvan svoje zemlje radi skrbi o pobačaju. U ovom dijelu rada imat ćemo komparativni prikaz dvaju modela tranzicijskih zemalja, model Hrvatske i Poljske.

3.1. Svrha i narav prava u zaštiti života

Zasigurno nije jednostavno govoriti o ljudskim pravima. Oduvijek je to zamršena tema gdje je ljudski život bio neizvjestan. Stoga, uz zakon o ljudskim pravima i zaštiti onih slabijih, veliku ulogu ima i Katolička Crkva.³³ Katolička crkva brani pravo na život, ali zasluga da uopće postoji pravo na život ima kršćanstvo iz kojeg je izrasla ideja da je Čovjek slika Božja i da je ljudski život svet i nepovrediv. Veliku važnost u zaštiti prava na život ima članak 3. *Opće deklaracije o ljudskim pravima*. Pomoću toga članka dobivamo pravo koje nam ne može nitko uskratiti pa tako ni vlada pojedine države. Treba spomenuti i *Opću deklaraciju o pravima čovjeka* i *Konvenciju o pravima djeteta* koja u svom 6. članku navodi da „države stranke priznaju svakom djetetu prirodno pravo na život, te da države stranke će u najvećoj mogućoj mjeri osigurati opstanak i razvoj djeteta.“ Također, osim zaštite života, vlada bi trebala poduzeti sve moguće mjere za zaštitu života donošenjem zakona koji će nas zaštititi i u nekim okolnostima poduzeti korake da nas zaštititi ako je naš život u opasnosti.³⁴ Svačije pravo na život zaštićeno je zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za kazneno djelo za koje je zakonom predviđena kazna. Lišavanje života neće se smatrati nanesenim u suprotnosti s ovim člankom ako proizlazi iz uporabe sile koja je apsolutno nužna.³⁵ Pravo na život ne nudi izravnu zaštitu od smrtne kazne. Ukidanje smrtne kazne regulirano je s aspekta ljudskih prava na razini neobveznih dopunskih sporazuma. Međutim, u svim slučajevima zabranjeno je izvršenje smrtne kazne nad maloljetnicima, trudnicama i

³³ Usp. Martina BEGIĆ - Ana GOLUBOVIĆ, Dostojanstvo ljudske osobe i pravo na život, u: *Jahr*, 8 (2017.) 1, 59-71.

³⁴ Usp. Richard LILLICH, Intervention to protect human rights, u: *McGill LJ*, 15 (1969.) 1, 205-211.

³⁵ Usp. David HARRIS, O'Boyle & Warbrick: Law of the European convention on human rights, Oxford, 2014., 3-34.

osobama s intelektualnim teškoćama. Unatoč prihvatljivosti smrtne kazne prema članku 2. stavku 1., Europski sud za ljudska prava sada općenito smatra ovu sankciju neljudskom ili ponižavajućom kaznom prema članku 3. Zbog toga smrtna kazna u Europi više nije legalna.³⁶ U Hrvatskom ustavu jasno se navodi da svako ljudsko biće ima pravo na život, u članku 21.

3.2. Zakon i pravo u kontekstu očuvanja života i dostojanstva čovjeka

Temeljne moralne vrijednosti svake nevine osobe su nepovredivo pravo na život, pravo na obitelj i brak. Zbog toga, nove tehnološke mogućnosti koje se otvaraju u području biomedicine zahtijevaju intervenciju političkih vlasti i zakonodavaca jer bi nekontrolirano pribjegavanje takvim tehnikama moglo dovesti do nepredvidivih i štetnih posljedica za društvo. Za zaštitu osobnih prava i javnog reda, pozivanje na savjest osobe nije i ne može biti dovoljno. Mogla bi se ozakoniti i diskriminacija među ljudima, a to bi značilo kršenje i ozbiljan napad na jednakost, dostojanstvo i temeljna prava ljudske osobe.³⁷ Intervencija političke vlasti mora biti u skladu s načelima razuma koji upravljaju odnosom između građanskog i moralnog prava. Uloga državnog zakona je promicanje općeg dobra pojedinaca braneći temeljna prava, promicanje mira i javnog morala. Ni u jednom području života zakon države ne smije zauzeti mjesto savjesti, niti propisivati norme o stvarima izvan svoje nadležnosti. Međutim, s obzirom na javni red mora dopustiti stvari koje ne može zabraniti, a da ne uzrokuje još veću štetu. No, civilno društvo i politička vlast moraju priznati i poštivati neotuđiva prava osobe ta ljudska prava ne ovise o pojedincima ili roditeljima, niti predstavljaju ustupak društva i države, ona pripadaju ljudskoj naravi i ukorijenjeni su u osobi zahvaljujući činu stvaranja iz kojeg su potekli. Ako državna vlast ne služi pravima svakog građanina, a posebno onih koji su najranjiviji, tada će sami temelji vladavine prava biti potkopani.³⁸ Kao posljedica poštovanja i zaštite koja se mora osigurati nerođenom djetetu od trenutka začeća, zakon mora predvidjeti odgovarajuće kazne za svako namjerno kršenje njegovih prava. Zakon ne smije tolerirati, naprotiv, mora izričito zabraniti, da se s ljudskim bićima, čak i u embrionalnom stadiju, postupa kao s eksperimentalnim subjektima, sakaćenim ili uništenim pod izlikom da su suvišni ili nesposobni za normalan razvoj. Osim toga, budući da mora pružiti podršku obitelji, zakonodavstvo mora zabraniti banke embrija i surogat majčinstvo. To je jedna od dužnosti javne vlasti osigurati da

³⁶ Usp. *Isto*.

³⁷ Usp. Miljenko ANIČIĆ - Vjekoslav JANKOVIĆ, Pravo na život u suvremenim etičkim promišljanjima i u socijalnom nauku Crkve, u: *Diacovensia*, 19 (2011.) 2, 217-232.

³⁸ *Isto*.

državni zakon bude vođen temeljnim pravilima moralnog zakona u svim pitanjima koja se odnose na prava čovjeka, na ljudski život i na instituciju obitelji. Političari, utječući na javno mnijenje, moraju raditi na postizanju što šireg konsenzusa u društvu oko ovih ključnih točaka, te ga ojačati tamo gdje prijeto da bude oslabljen.³⁹ U mnogim zemljama legalizacija pobačaja i zakonska tolerancija nevjenčanih parova otežavaju postizanje poštivanja temeljnih prava navedenih u ovoj Uputi. Trebamo se nadati da će nacije i države postati svjesne svih kulturnih, ideoloških i političkih implikacija povezanih s tehnikama umjetne reprodukcije, te da će pronaći potrebnu mudrost i hrabrost za donošenje pravednijih zakona koji poštuju ljudska prava života i institucije braka. Državno zakonodavstvo u mnogim zemljama danas daje neopravdani legitimitet određenim praksama; pokazuje se nesposobnim jamčiti onaj moral koji odgovara prirodnim zahtjevima osobe i "nepisanim zakonima" koje je Stvoritelj urezao u srce čovjeka. Svi ljudi dobre volje moraju raditi posebno u svojoj profesionalnoj sferi i u ostvarivanju svojih građanskih prava, kako bi se promijenili moralno neprihvatljivi državni zakoni i nezakonite prakse. Osim toga, mora se poticati i priznavati "prigovor savjesti" na takve zakone.⁴⁰

3.3. Pojam i pravo djeteta u međunarodnom zakonodavstvu

Kada se općenito govori o dječjim pravima, misli se na prava djece standardizirana u Konvenciji UN-a o pravima djeteta od 20. studenoga 1989. Konvencija UN-a o pravima djeteta, navodi prava na: zaštitu, promicanje i sudjelovanje za sve osobe koje još nisu navršile 18 godina.⁴¹ Kao i ljudska prava koja su navedena u *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima*⁴², djeca i mladi ljudi imaju pravo na dodatna prava koja priznaju da mladi ljudi imaju posebne potrebe kako bi im se pomoglo da prežive i razviju svoj puni potencijal. Djeca također imaju pravo na posebnu zaštitu zbog svoje ranjivosti na iskorištavanje i zlostavljanje. Posebna prava djece navedena su u Konvenciji o pravima djeteta.⁴³ S djecom se mora postupati jednako, s poštovanjem i dostojanstvom, ne zato što su „budućnost“, već zato što su ljudska bića danas.

³⁹ Usp. Petar RADELJ, Pravo na rođenje u učenju crkve, u: *Riječki teološki časopis*, 34 (2009.) 2, 613-614.

⁴⁰ Usp. Luka TOMAŠEVIĆ, Nepovredivost života i eutanazija u enciklici *Evangelium Vitae* Ivana Pavla II, u: *Služba Božja*, 45 (2005.) 1, 83-98.

⁴¹ Usp. Konvencija o pravima djeteta, 1989.

⁴² Usp. UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United Nations General Assembly, Paris, (10.XII. 1948.), u: http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (12. IX. 2019.), Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena je i proglašena na Općoj skupštini UN-a 10. prosinca 1948., a Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 12. studenoga 2009., donijela Odluku o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima.

⁴³ Usp. Colette DAIUTE, The rights of children, the rights of nations: Developmental theory and the politics of children's rights, u: *Journal of Social Issues*, 64 (2008.) 4, 701-723.

Svi su ljudi rođeni s temeljnim slobodama i pravima. Djeca moraju uživati ista ljudska prava kao i svi drugi, od prava na slobodu izražavanja do prava na privatnost. To znači da se svi zakoni o ljudskim pravima jednako primjenjuju na djecu i odrasle. Na primjer, u gotovo svakoj zemlji djeci mlađoj od 18 godina uskraćena je politička moć jer ne mogu glasati, a većina zemalja dopušta roditeljima da fizički udaraju svoju djecu iako bi bili kazneno gonjeni za napad ako udare odraslu osobu.⁴⁴ To znači da djeca imaju posebna prava koja im pomažu u zaštiti od prijetnji, isključenja i diskriminacije na koja su ranjiva. Ta su prava utjelovljena u međunarodnom pravu u Konvenciji o pravima djece. Također, u pojedinim dijelovima svijeta djeca nemaju mogućnost školovanja niti odgoja. To pravo se posebno naglašava u Crkvi gdje ga je Drugi vatikanski sabor nazvao svetim.⁴⁵

Izuzetno je teško govoriti o temi međunarodnog prava djece, zbog toga što djeca u pojedinim krajevima svijeta nemaju praktički nikakva prava i žive u neljudskim uvjetima.⁴⁶ Afrikanci su preko *Organizacije afričkog jedinstva* službeno priznali potrebu za jamčenjem temeljnih prava sve djece. Također su nametnuli obveze svim afričkim državama da priznaju prava, slobode i dužnosti sadržane u *Afričkoj povelji o pravima i dobrobiti djeteta* i zahtijevali su od država da poduzmu sve potrebne mjere kako bi se ova prava ostvarila. Kako bi se pomoglo u ostvarivanju ovih prava, od svake afričke države se očekivalo da prihvati *Afričku povelju o pravima i dobrobiti djeteta* i stvori prava koja se mogu štititi na sudovima. Uz činjenicu da je prihvaćanje *Afričke povelje o pravima i dobrobiti djeteta* i drugih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima u nekim afričkim državama naišlo na protivljenje vjerskih skupina i tradicionalista, korupcija, nedostatak političke volje i neuspjeh mnogih zemalja da si osiguraju neovisna i potpuno funkcionalna pravosuđa, ograničavaju ostvarivanje prava djece. Pravo na osnovno obrazovanje jedno je od najvažnijih u zbirci prava i sloboda koje djeci jamči *Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta*.⁴⁷ Bez pristupa obrazovanju, afričko dijete neće uspjeti razviti vještine koje su mu potrebne da bi se razvilo u produktivnog člana koji doprinosi svojoj zajednici. Nažalost, različiti oblici korupcije i dalje ograničavaju mogućnost mnoge afričke djece da ostvare pravo na obrazovanje koje im je zajamčeno međunarodnim i regionalnim instrumentima za ljudska prava i njihovim nacionalnim ustavima.⁴⁸ Za razliku od Afrike u

⁴⁴ Usp. WOODHOUSE Barbara, *Out of children's needs, children's rights: The child's voice in defining the family*, u: *BYU J. Pub. L.*, 8 (1993.), 321-334.

⁴⁵ Usp. Klara ČAVAR - Marija DŽINIĆ, *Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje u kanonskom i međunarodnom pravu*, u: *Obnovljeni Život*, 77 (2022.) 1, 65-74.

⁴⁶ Usp. Leali OSMANČEVIĆ, *Zaštita dječjih prava u humanitarnim akcijama s osvrtom na afričke zemlje*, u: *Medijske studije*, 9 (2018.) 18, 44-57.

⁴⁷ Usp. ORGANIZACIJA AFRKIČKOG JEDINSTVA, *Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta*, Etiopija, 1999., 8.

⁴⁸ Usp. Julia SLOTH-NIELSEN, *Children's rights in Africa: a legal perspective*, Routledge, 2016., 6-12.

Europi je stanje puno bolje i povoljnije. *Europska konvencija o ljudskim pravima*, međunarodni je ugovor o ljudskim pravima koji svim ljudima, odraslima, djeci i mladima daje niz prava, poput prava na život i prava na slobodu vjere.⁴⁹ ECHR štiti prava svih onih koji žive u zemljama koje čine Vijeće Europe. Zakon o ljudskim pravima iz 1998. učinio je *Europsku konvenciju o ljudskim pravima* dijelom domaćeg zakona, što znači da djeca mogu pokrenuti postupak pred sudovima u bilo kojoj državi, ako smatraju da su njihova prava povrijeđena.⁵⁰ Sama Konvencija bila je prijelomni trenutak u razvoju ljudskih prava, prepoznajući specifične potrebe djeteta i označila je ključni trenutak za evoluciju europske zajednice. Ratifikacija Konvencije od strane bivših komunističkih zemalja 90-ih bila je prekretnica za novo uspostavljene demokracije i pripremila im je put za pristupanje Europskoj uniji. Otkad je Konvencija usvojena, učinjen je značajan napredak na području prava djeteta u mnogim europskim zemljama uključujući institucije EU-a, nacionalne vlade i civilno društvo. Međutim, ambiciozna vizija univerzalnih dječjih prava često se suočava sa stvarnošću kada se suoči sa sustavima koji nude različite razine prava i zaštite od jedne do druge zemlje. Trideset godina kasnije, europske zemlje još uvijek moraju prijeći dug put do pune zaštite prava djece. Potrebni su snažniji naponi i obveze kako od strane EU-a tako i od država članica kako bi se zajamčio jednak pristup pravima i uslugama, smanjio rizik od siromaštva.⁵¹

3.4. Hrvatski zakonodavni model o reguliranju pobačaja

Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece⁵² donijelo je 21. travnja 1978. nadležno vijeće Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: SRH), a objavljen je u „Narodnim novinama“ broj 18 od 4. svibnja 1978.

Naime, nakon 30 godina od objavljivanja zakona nije došlo do nikakvih izmjena ili dopuna. Postojala su dva pokušaja izmjene zakona, 1995. i 1996. godine. Iako je nacrt koji je izradila komisija Ministarstva zdravstva, 1995. godine, bio predložen on nije nikada ušao u Saborsku proceduru. Međutim, 1996. prijedlog zakona o pobačaju koji je predložila Hrvatska stranka prava ulazi u Saborsku proceduru. Pobačaj se pokušao zabraniti, ali taj prijedlog nije prošao.

⁴⁹ Usp. MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA, *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, *Narodne novine*, MU, 6/99.

⁵⁰ Usp. Pace MOORES, *Children's rights in Europe*, u: *European Journal of Anaesthesiology*, 22 (2005.) 4, 245-248.

⁵¹ Usp. Dubravka HRABAR, *Nova procesna prava djeteta - europski pogled*, u: *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 4 (2013.) 1, str. 65-66.

⁵² Usp. HRVATSKI SABOR, *Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece*, *Narodne novine*, br., 17/78., 31/86., 47/89. i 88/09.

Smatra se da je to bio jedan od političkih promidžbenih poteza kojim je stranka dizala svoj publicitet. Iako se nije zakon mijenjao, niti se bilo kakvo pitanje postavljalo od kad je uveden, problematika je i dalje velika i aktualna. Ustavni sud je 2017. godine na osnovu 6 zahtjeva iznosio obimno mišljenje na koje je analizirao pobačaj na nekoliko razina, ostavivši otvoreno pitanje i naloživši Republici Hrvatskoj da donese zakon s kojim će regulirati pitanje pobačaja, a samim time je proglasio postojeći zakon neadekvatnim. Izdvojeno mišljenje je intervent suca Miroslava Šumanovića koji detaljno i analitički vrednuje samo rješenje, te primjećuje ne konzistentnost i neustavnost samoga rješenja, te izdvojenim mišljenjem donosi vrijednosnu i pravnu analizu u kojoj predlaže potpunu opstrukciju zakona do izglasavanja novoga u kojemu će se vrednovati život po načelima zaštite prava i dostojanstva ljudske osobe.⁵³ Po članku 15. prekid trudnoće je moguć do isteka desetog tjedna od dana začeća, s tim da zakon izričito napominje da se radi o medicinskom zahvatu, a ne pobačaju pomoću kontracepcijskih metoda. U članku 18.⁵⁴ se navodi da se prekid trudnoće vrši na zahtjev trudne žene. Uz zahtjev za prekid trudnoće koji podnosi maloljetnica, koja nije navršila 16 godina života, potreban je i pristanak roditelja ili staratelja uz suglasnost organa starateljstva. Ako se utvrdi da je isteklo deset tjedana od dana začeća ili da bi prekid trudnoće mogao teže narušiti zdravlje žene, trudna žena se sa zahtjevom upućuje na komisiju prvog stupnja. Prema članku 22. nakon isteka deset tjedana od dana začeća komisija prvog stupnja može odobriti prekid trudnoće, uz pristanak odnosno na zahtjev trudne žene, u slučajevima kad se na temelju medicinskih indikacija utvrdi da drugi način ne može spasiti život ili otkloniti narušavanje zdravlja žene za vrijeme trudnoće, porođaja ili poslije porođaja. Također ako se na temelju medicinskih indikacija i saznanja medicinske znanosti može očekivati da će se dijete roditi s teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama ili ako je do začeća došlo u vezi s izvršenjem krivičnog djela silovanja, obljube nad nemoćnom osobom, obljube zloupotrebom položaja, obljube s djetetom ili rodoskrvuća. Zakon ne spominje oca. Majka može pobaciti dijete bez da otac zna da je trudna ili da svoj pristanak. Također zakon ne spominje ni dijete, govori se o pobačaju kao medicinskom zahvatu prekida trudnoće. Dijete je objekt koji je nebitan i nema prava. Inače se u medicini dijete tretira kao drugi pacijent, majka je jedan, a dijete je drugi pacijent koji se može liječiti neovisno o majci.⁵⁵ Komisiju prvog stupnja koja odlučuje o zahtjevu za sterilizaciju odnosno o zahtjevu za prekid trudnoće čine dva liječnika od kojih jedan mora biti ginekolog, te socijalni radnik ili

⁵³ Usp. USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE, Rješenje Ustavnog Suda Republike Hrvatske broj U-I60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, Narodne Novine, 25/2017. (Dalje: *Rješenje*)

⁵⁴ Usp. HRVATSKI SABOR, Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, *Narodne novine*, br., 17/78., 31/86., 47/89. i 88/09., čl. 15.

⁵⁵ Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 85.

medicinska sestra, koji su u radnom odnosu u zdravstvenoj organizaciji udruženog rada koja vrši sterilizaciju odnosno prekid trudnoće. Trudna žena koja je nezadovoljna odlukom komisije prvog stupnja može uložiti prigovor komisiji drugog stupnja u roku tri dana. Komisija drugog stupnja dužna je odlučiti o prigovoru protiv odluke komisije prvog stupnja u roku od osam dana od dana prijema prigovora. Komisiju drugog stupnja koja odlučuje o prigovoru protiv odluke komisije prvog stupnja čine dva liječnika ginekologa, liječnik specijalist odgovarajuće grane medicine s obzirom na medicinske indikacije zbog kojih se odlučuje o dozvoli za sterilizaciju odnosno o dozvoli za prekid trudnoće, socijalni radnik i sudac kojeg na zahtjev ovlaštene zdravstvene organizacije udruženog rada odredi predsjednik općinskog suda, na području kojega se nalazi ta zdravstvena organizacija. Prema članku 26. zdravstvena organizacija udruženog rada dužna je u roku 30 dana od dana izvršenja prekida trudnoće obavijestiti o prekidu trudnoće organ nadležan za vođenje zdravstvene statistike. Ali ako se kod dovršenja već započetog prekida trudnoće pojavi sumnja da je prekid trudnoće započet suprotno odredbama ovoga zakona, odgovorna osoba u zdravstvenoj organizaciji udruženog rada u kojoj je dovršen prekid trudnoće dužna je o tome odmah podnijeti prijavu nadležnom organu gonjenja.⁵⁶ Ovaj zakon više pravno nije valjan, ali je na snazi do izglasavanja novog. Istekao je zakonski rok u kojem je Ustavni sud naložio saboru donošenje novog zakona. Zakon je iz Socijalističke bivše države donesen 1979. Ustavni sud ga je proglasio zastarjelim i osporio ga rješenjem ustavnog suda republike hrvatske broj U-I-60/1991 i dr.⁵⁷

3.5. Poljski zakonodavni model o reguliranju pobačaja

Za razliku od Hrvatske, Poljska je zemlja s najrestriktivnijim zakonima o pobačaju u Europskoj uniji. Pobačaj je dopušten samo ako je zdravlje majke ugroženo, ako postoji abnormalnost fetusa ili je trudnoća rezultat silovanja ili incesta. Poljski zakoni o pobačaju nisu uvijek bili strogi. Postupak je legaliziran 1956. Pobačaj je postao široko dostupan u javnim bolnicama i privatnim klinikama, a država ga je subvencionirala ako se izvodi u državnoj ustanovi. Žene su se često oslanjale na pobačaje zbog nedostatka dostupnih kontracepcijskih sredstava.⁵⁸ Poljska je 1993. uz potporu Katoličke crkve donijela novi, strogi zakon o pobačaju, koji je ponovno učinio pobačaj nezakonitim, uz već ranije navedene iznimke. Ova politička transformacija

⁵⁶ Usp. Dalida RITTOSSA, Prijepori o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 26 (2005.) 2, 971-972.

⁵⁷ Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 103.

⁵⁸ Usp. Małgorzata FUSZARA, Legal regulation of abortion in Poland, u: *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 17 (1991.) 1, 117-123.

donijela je mnoge potrebne pozitivne promjene, ali je, neočekivano, donijela i negativne promjene, posebno za stanje poljskih žena.⁵⁹ Prema važećem zakonodavstvu, svatko tko pomaže ženi da izvrši pobačaj u okolnostima koje nisu zakonom dopuštene podložan je kaznenom progonu koji može rezultirati čak i zatvorskom kaznom. Prijašnji pokušaji daljnjeg ograničavanja prava na pobačaj naišli su na najveće javne prosvjede u zemlji desetljećima. Predvodile su ih braniteljice ljudskih prava koje su vodile kampanju za ukidanje odluke i ublažavanje postojećeg zakonodavstva. Pobačaj je legalan u većini europskih zemalja, a Malta i Poljska su jedine dvije države članice koje ga snažno ograničavaju, a prva ima potpunu zabranu pobačaja s mogućim zatvorskim kaznama i za majku i za liječnika.⁶⁰ Vrijednosti i kršćanski moralni sustav kojeg poljski zakon štiti i čuva.

3.6. Komparacija hrvatskog i poljskog modela zakonske regulacije pobačaja

Razlike između hrvatskog i poljskog zakonodavnih modela o regulaciji pobačaja uvelike postoje. Uspoređujući Hrvatsku s Poljskom, to je zemlja s najrestriktivnijim zakonima o pobačaju ne samo u usporedbi s Hrvatskom nego i s cijelom Europskom unijom. Pobačaj je dopušten samo ako je zdravlje majke ugroženo, ako postoji abnormalnost fetusa ili je trudnoća rezultat silovanja ili incesta. Postupak je legaliziran 1956., dijelom zbog argumenata da nesigurni pobačaji pridonose visokim stopama smrtnosti majki. Dok je u Hrvatskoj prekid trudnoće moguć do isteka desetog tjedna od dana začeća, s tim da zakon izričito napominje da se radi o medicinskom zahvatu, a ne pobačaju pomoću kontracepcijskih metoda. Nakon isteka deset tjedana od dana začeća komisija prvog stupnja može odobriti prekid trudnoće, uz pristanak odnosno na zahtjev trudne žene, u slučajevima kad se na temelju medicinskih indikacija utvrdi da drugi način ne može spasiti život ili otkloniti narušavanje zdravlja žene za vrijeme trudnoće, porođaja ili poslije porođaja. Naime uspoređujući ta dva modela zakonske regulacije pobačaja do 1993. ne vidimo bitne razlike. Ali upravo 1993. dolazi do velikog zaokreta u poljskom zakonu o pobačaju, gdje uz pomoć Katoličke crkve dolazi do novog strožeg zakona o pobačaju. Prema važećem zakonodavstvu, svatko tko pomaže ženi da izvrši pobačaj u okolnostima koje nisu zakonom dopuštene podložan je kaznenom progonu koji može rezultirati čak i zatvorskom kaznom. Stoga možemo zaključiti da je poljski model iznimno rigorozan u usporedbi s hrvatskim modelom zakonske regulacije pobačaja. Gledajući moralno

⁵⁹ Usp. Wanda NOWICKA, *Ban on Abortion in Poland. Why?*, Routledge, 2018., 42-46.

⁶⁰ Usp. Dorota SZELEWA, Killing 'unborn children'? The catholic church and abortion law in Poland since 1989, u: *Social & Legal Studies*, 25 (2016.) 6, 741-742.

etički sustav u Hrvatskoj, žalosno je da se dijete može pobaciti na želju i volju majke, bez razloga i bez znanja oca. Upravo u tome postoje velike razlike moralne vrijednosti koje u poljskom društvu nije moguće zdravo dijete ubiti pobačajem, samo zato što je majka tako odlučila.

4. BIOETIČKO VREDNOVANJE POBAČAJA IZ PERSPEKTIVE BIOMEDICINE

Pitanje pobačaja, suštinska tema bioetike, pokreće intenzivno osobna pitanja za mnoge ljude. To je polarizirajuće i razdorno pitanje koje pokreće rasprave o moralu, znanosti, medicini, seksualnosti, autonomiji, vjeri i politici. Središnja tema je pitanje, u početku poznatoj kao embriji, a kasnije fetusi? Kakav je njihov moralni status i koliko su važni, a koje su naše obveze prema njima?⁶¹ Pojavljuje se pitanje „osobnosti“ kao filozofska i pravna rasprava o tome koja prava im dodijeliti.⁶²

4.1. Antropološki status fetusa

Antropološki status fetusa je pitanje je li fetus ljudsko biće ili nije? Ima li status ljudske osobe ili ne? Neki filozofi tvrde da je embrij i fetus osoba u nastajanju, dakle još nije ljudsko biće. Izmišljen je i pojam predembrij, faza prije embrija u kojoj se začeto biće ne smatra ljudskim bićem. Neki filozofi i svi kršćanski filozofi smatraju da je embrij ili fetus od početka i začeca – ljudsko biće.⁶³ Danas možemo pretpostaviti da se rođenje i stanja u prenatalnom razdoblju doživljavaju na afektivnoj razini i mogu imati formativni karakter. Mnogi konvergentni utjecaji i razvoj u društvu doveli su do temeljne promjene pogleda: od "djeteta kao refleksnog bića" do "kompetentnog djeteta", od fetusa kao objekta medicinskih ispitivanja do "fetusa kao osobnosti", a mehanizam rođenja i programirano rođenje razvili su se u iskustvo rođenja. Tome je pridonijela veća ekonomska i socijalna sigurnost u našim bogatim društvima, kao i medicinski napredak koji je trudnoću i porod učinio sigurnijima. Trudnoća i porođaj više nisu bili neprocjenjiv rizik i avantura života i smrti kao u ranijim vremenima, a djetinjstvo se više nije povezivalo s visokom smrtnošću. Tako je i u prvoj godini života rasla mogućnost za početak odnosa između djeteta i njegovih roditelja, koji nije bio ograničen opravdanim strahom od životnih opasnosti. To je omogućilo znanstvenu znatiželju prema novorođenčetu. Tek u posljednjih nekoliko godina psihoterapeuti počinju ozbiljno shvaćati negativne događaje tijekom trudnoće ili porođaja kao uzrok mentalnih ili psihosomatskih poremećaja. Svi istraživači koji se bave mentalnim životom nerođene djece pretpostavljaju da su majka i dijete

⁶¹ Usp. Valentin POZAIĆ, *Biomedicina i bioetika*, u: *Crkva u svijetu*, 22 (1987.) 3, 211-222.

⁶² Usp. Liam CLARKE, *The person in abortion*, u: *Nursing ethics*, 6 (1999.) 1, 37-46.

⁶³ Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 193-204.

povezani iznutra. Čak i ako se ovaj komunikacijski kanal ne može dokazati biokemijski ili ultrazvukom.⁶⁴ Nerođeno dijete percipira mentalno stanje svoje majke, osjeća njezine misli. Većina djece rađa se s osnovnim osjećajem: mama je toplina, blizina, zaštita, njena me ljubav nosi. Čak i ako je dijete doživjelo padove u mentalnom stanju svoje majke tijekom devet zajedničkih mjeseci. Novorođenčad daju svojim majkama prekrasan znak povjerenja: Ništa ne reagira tako snažno kao majčin glas. Slušanje njih pomaže djeci da budu sretna.⁶⁵ Stoga, bez obzira na činjenicu da embriju srce počinje kucati oko 20 dana, čime osobe koje su protiv pobačaja nastoje pobuditi emocije u onih koji ih slušaju, daleko je važnije, u vezi s raspravom o nastanku osobnosti razmatrati fetalni neuroanatomske razvoj koji će omogućiti formiranje osobnosti, omogućiti učenje i razmišljanje.⁶⁶

4.2. Moralno-etičke implikacije pobačaja

Crkveno stajalište osuđuje namjerni pobačaj, te u analizi moralno-etičkih dimenzija jasno se definira i osuđuje pobačaj. Crkva u svojim novijim crkvenim dokumentima pobačaj smatra ubojstvom nevinog ljudskog bića i sam čin proglašava teškim moralnim zlom. U Kongregaciji za nauk vjere O namjernom pobačaju, objavljenom 1974. godine, u brojevima 6 i 7 iznose se glavne osude pobačaja od samog početka Crkve do današnjeg vremena. „Crkva ustrajava na nepokolebljivoj moralnoj osudi svakog namjernog pobačaja, oslanjajući se na tuciorističko moralno načelo, a to je načelo veće moralne sigurnosti kad je u pitanju neka važna vrijednost.“ Crkva štiti i poštuje ljudski život od začeća, čak i u kriterijima gdje nije proglasila dogmu o stvaranju i ulijevanju duhovne duše u zigotu, a to bi značilo činjenični teološki dokaz o nazočnosti ljudske osobe.⁶⁷

Koncept morala sažima uvjerenja, načine razmišljanja i osnovne stavove koji se smatraju valjanima u odnosu na ljudsko djelovanje. U području etike to se također naziva i ukupnost primjenjivih vrijednosti, normi i vrlina. Opseg morala može se odnositi na društvo u cjelini, profesionalnu skupinu, organizaciju ili čak pojedinca. Etička procjena pobačaja jedan je od najtežih problema medicinske etike.⁶⁸ Pitanje početka ljudskog života treba razlikovati od pitanja početka moralne zaštite ljudskog života jer oba zahtijevaju različite odgovore. Biološki,

⁶⁴ Usp. Wolff SCHLOTZ - David PHILLIPS, Fetal origins of mental health: evidence and mechanisms, u: *Brain, behavior, and immunity*, 23 (2009.) 7, 905-908.

⁶⁵ Usp. *Isto*.

⁶⁶ Usp. Alice LU-CULLIGAN - Akiko IWASAKI. The role of immune factors in shaping fetal neurodevelopment, u: *Annual review of cell and developmental biology*, 36 (2020.) 2, 441-468.

⁶⁷ Usp. Tonči MATULIĆ, Pobačaj – drama savjesti, Zagreb, 2019., 241.-244.

⁶⁸ Usp. Dan MOLLER., Abortion and Moral Risk, u: *Philosophy*, 86 (2011.) 3, 425-443.

empirijski vidljivi aspekti, ključni su za odgovor na prvo pitanje, dok drugo zahtijeva racionalno opravdanje korištenjem etičkih argumenata. U središtu aktualnih bioetičkih rasprava pitanje je moralnog statusa prenatalnog ljudskog života u ovom drugom smislu.

Nekoliko važnih dokumenata koji pripadaju građanskom pravu pridonosi činjenicama koje daju dostojanstvo ljudskoga života od samoga začeća. Najraniji dokument koji se odnosi na ljudska prava je *Opća deklaracija o ljudskim pravima* Ujedinjenih naroda te je to prvi sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava koji je proglasila jedna opća međunarodna organizacija, Ujedinjeni narodi. Proglasila ju je Opća skupština Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine. U trećem članku deklaracije ističe se da svatko ima pravo na život.⁶⁹ Dva glavna stajališta o moralnosti pobačaja mogu se nazvati stajalištem "pro-life" i stajalištem "pro-choice". Osnovno „pro-life“ stajalište drži da su inducirani pobačaji moralno nedopušteni (moralno pogrešni, moralno zabranjen). Osnovno stajalište „pro-choice“ drži da su inducirani pobačaji moralno dopušteni. Moguće su varijacije ovih osnovnih stajališta za život i za izbor.⁷⁰ Pobačaj ne može biti privatna stvar osobe zato što se pravo na život čovjeka ne može svojatati kao privatno pravo osobe. Pobačaj je iznimno kompleksno pitanje i u društvu u kojem živimo nije lako dati odgovor, ali možemo poticati ljude da se svjesno i slobodno opredijele na život.⁷¹

4.2.1. Pobačaj kao zaštita majke

U pojedinim slučajevima prilikom komplikacija pobačaja ili komplikacija fetusa liječnici savjetuju osobu o mogućim komplikacijama koje ugrožavaju život žene, ali i njenog fetusa. Ako postoji medicinska indikacija za pobačaj, on nije nezakonit. Preduvjet za to je da liječnik utvrdi da trudnoća predstavlja ozbiljnu opasnost za tjelesno ili duševno zdravlje trudnice i da se opasnost ne može otkloniti na drugi, za nju razuman način. Liječnik može doći do takvog zaključka ukoliko prenatalna dijagnostika otkrije da je vjerojatno da će djetetovo zdravlje biti ozbiljno narušeno te da bi ženino fizičko ili psihičko zdravlje bilo ozbiljno ugroženo iznošenjem trudnoće.⁷² Kada netko čuje za situaciju u kojoj dolazi do prekida trudnoće, ono što često padne na pamet je selektivni pobačaj, koji podrazumijeva namjerno ubijanje nerođenog djeteta radi prekida neželjene trudnoće. Međutim, u iznimnim slučajevima žena mora prihvatiti liječenje

⁶⁹ Usp. Jakov MILIĆ - Bjanka VUKSAN-ĆUSA, Inducirani pobačaj i njegove moralne i psihičke implikacije, u: *Nova prisutnost*, 20 (2022.) 3, 655-667.

⁷⁰ Usp. Stjepan BALOBAN - Gordan ČRPIĆ, Pobačaj i mentalitet u društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 641.

⁷¹ *Isto*.

⁷² Usp. Leonard Wayne SUMNER, *Abortion and moral theory*, Princeton, 2014., 22.

koje je neophodno da joj se spasi život, ali može utjecati na život njezina nerođenog djeteta. Srećom, medicinski napredak i dalje spašava sve više života. Iznimno su rijetke situacije u kojima trudnoća ugrožava život majke. Pobačaj u kasnom terminu nikada nije medicinski neophodan. Hitni carski rez često je medicinski odgovarajući odgovor za spas i majke i djeteta.⁷³ Ako dođe do situacije gdje se gubi jedan život, dolazi do velike dileme što učiniti, ako majka preživi, dijete umire, i obrnuto. Jednostavno nema rješenja, a da ne donosi bolne i žalosne ishode. Svjesni smo da postoje mnogi ljudi koji čvrsto drže da se nikada ne bi trebao poduzimati postupak koji bi mogao okončati život nerođenog djeteta, bez obzira na okolnosti. Za majku koja odluči prihvatiti liječenje koje bi moglo okončati život njezine nerođene bebe, vjerujemo da je važno ponuditi suosjećanje, a ne osuđivanje.⁷⁴

4.2.2. Pobačaj kao eugenička pomoć

Eugenika je znanstveno pogrešna i nemoralna teorija o "rasnom poboljšanju" i "planiranom uzgoju", koja je stekla popularnost početkom 20. stoljeća. Eugeničari diljem svijeta vjerovali su da mogu usavršiti ljudska bića i eliminirati takozvane društvene bolesti putem genetike i nasljeđa. Vjerovali su da će uporaba metoda kao što su prisilna sterilizacija, segregacija i društvena isključenost osloboditi društvo pojedinaca koje smatraju nepodobnima.⁷⁵ Ono što ujedinjuje sve eugeničke teorije jest prihvaćanje bioloških razlika koje se prenose generacijama, njihovo vrednovanje te vjera u mogućnost biološkog "poboljšanja" čovječanstva ili njegovih odabranih dijelova. Mnogi kritičari prenatalne dijagnostike upozoravaju da roditelji ne dobivaju pravo na eugeniku. Na kraju bi primali samo djecu željenog spola i optimalnog genskog fonda. Istodobno, roditelji bi mogli biti pod sve većim društvenim pritiskom jer je zajednica zainteresirana za smanjenje troškova zdravstvene zaštite. Ovo su argumenti za rušenje brana, koji predstavljaju samo slabe argumente zbog fundamentalno neizvjesnih budućih prognoza. Usprkos tome, svi eugenički skriveni motivi moraju se razotkriti i kritizirati u savjetovanju o trudnoći. U pitanjima oko implantacije dijagnostike i izvantjelesne oplodnje može se govoriti samo o nasljednim bolestima ili malformacijama koje će najvjerojatnije dovesti do trajnog i teškog narušavanja kvalitete života djeteta.⁷⁶

⁷³ Usp. Ronald DWORKIN, *Life's dominion: an argument about abortion, euthanasia, and individual freedom*, Vintage, 2011., 30.

⁷⁴ Usp. Carol MASON, Opposing abortion to protect women: transnational strategy since the 1990s, u: *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 44 (2019.) 3, 665-683.

⁷⁵ Usp. Albert VALENSIN, Eugenika i moral, u: *Obnovljeni Život*, 13 (1932.) 6, 241-253.

⁷⁶ Usp. John HARDING, Beyond abortion: Human genetics and the new eugenics, u: *Pepp. L. Rev.*, 18 (1990.) 1, 471-482.

Pod utjecajem teorija o rasnoj higijeni i antisemitizmu, Hitler je vjerovao da su eugeničke prakse neophodne za uklanjanje degeneriranih elemenata iz krvotoka nacije. Godine 1934. donesen je zakon koji dopušta prisilnu sterilizaciju mentalno bolesnih, "slaboumnih" i onih s drugim nepoželjnim osobinama. Tijekom rata, mjere donesene za "živote koji nisu vrijedni življenja" dovele su do ubijanja tisuća mentalnih bolesnika.⁷⁷ Uz ozloglašenu praksu negativne eugenike u nacističkoj Njemačkoj, Hitler se također zalagao za pozitivnu eugeničku praksu potičući one koji su bili rasno čisti i snažni da imaju više djece za dobrobit nacije i formiranje "arijske" rase.⁷⁸ Povijest nas je u najmanju ruku naučila da je briga za prava pojedinca u središtu svih strategija koje možemo smisliti za primjenu našeg brzo rastućeg znanja o ljudskoj i medicinskoj genetici.

4.2.3. Selektivni pobačaj

Od 1990-ih Ujedinjeni narodi promatraju neuravnoteženu spolnu distribuciju novorođenčadi diljem svijeta. Osobito u Nepal, Indiji, Kini, Bangladešu, istočnoj Europi i na Kavkazu postoji manjak žena. To je zbog tehničkog napretka. Od devedesetih godina prošlog stoljeća spol se, barem s određenom vjerojatnošću, može odrediti ultrazvukom već u dvanaestom tjednu. Od tada su se pojavila prva odstupanja od prirodnog odnosa.⁷⁹ Abortus zbog "krivog spola" već je imao dramatične posljedice u Kini i Indiji. Osobito u Aziji, izvještavaju sociolozi, dječaci se smatraju vrijednijima. U Kini je omjer dječaka i djevojčica 118 naprema 100, a u nekim krajevima ima i više od 130 dječaka na 100 djevojčica. Državna politika jednog djeteta dodatno je pogoršala "maskulinizaciju" društva. Prema WHO-u, normalan omjer spolova je 106 dječaka na 100 djevojčica. I u Indiji ono što je poznato kao femicid⁸⁰, kako taj fenomen nazivaju znanstvenici, ima ekonomske razloge. Na kćeri se ovdje često gleda kao na teret jer im se kasnije mora osigurati veliki miraz.⁸¹ Žalosno, ali upravo je medicinski napredak omogućio roditeljima u zemljama u razvoju i zemljama u usponu da ispune svoju tradicionalnu želju za dječacima, a da djevojčice budu diskriminirane. Politika jednog djeteta vrši pritisak na žene da

⁷⁷ Usp. Henry DAVID - Jochen FLEISCHHACKER, Abortion and eugenics in Nazi Germany, u: *Population and Development Review*, 14 (1988.) 1, 81-112.

⁷⁸ Arijska rasa je rasistički koncept proizišao iz prvotno apolitičkog znanstvenog termina kojim se (pogrešno) označavala etničko-jezična porodica indoeuropskih naroda.

⁷⁹ Usp. Barbara MILLER, Female-selective abortion in Asia: Patterns, policies, and debates, u: *American anthropologist*, 103 (2001.) 4, 1083-1095.

⁸⁰ Femicid ili feminicid jest zločin iz mržnje nad osobama ženskog spola motiviran spolom žrtve.

⁸¹ Usp. Therese HESKETH, The consequences of son preference and sex-selective abortion in China and other Asian countries, u: *Cmaj*, 183 (2011.) 12, 1374-1377.

osiguraju da njihovo dijete, ili jedno od njihovo dvoje djece, bude dječak. Ali to nije jedini razlog zbog kojeg Kina gubi stanovništvo, jer bi natalitet u Kini pao i prirodnim putem. Demografi pretpostavljaju da mnogi ljudi svjesno odlučuju imati manje djece, čak i bez politike planiranja obitelji. To vidimo u mnogim zemljama u razvoju i zemljama u usponu. Kada ljudi imaju manje djece i imaju pristup tehnologiji poput ultrazvuka, rezultat su selektivni pobačaji. Želja za sinovima je još uvijek tu i neće nestati čak ni uz veći napredak.⁸² Posljedice se vide prije svega u Kini za razliku od drugih država, jer nakon više od 30 godina politike jednog djeteta, nedostatak žena ovdje je posebno akutan, a to se odnosi na generacije rođene od 1980. do 2000. Ipak, stručnjaci kažu da ima razloga za oprezni optimizam. Barem razlika između djevojčica i dječaka više nije sve veća, nego se u nekim područjima čak i smanjuje. Vrijednosti i stavovi mogu se promijeniti tijekom dugog vremenskog razdoblja.⁸³

⁸² Usp. John BONGAARTS - Susan GREENHALGH, An alternative to the one-child policy in China, u: *Population and Development Review*, 11 (1985.) 4, 585-617.

⁸³ Usp. Wang FENG, The end of China's one-child policy, u: *Studies in family planning*, 47 (2016.) 1, 83-86.

5. DOSTOJANSTVO LJUDSKE OSOBE IZ KRŠĆANSKE PERSPEKTIVE

Sveto pismo jasno kaže da je svaka osoba stvorena na sliku i priliku Božju. Ova tvrdnja je izvor naše vjere u urođeno i nepovredivo dostojanstvo ljudske osobe. Dostojanstvo ljudske osobe je temelj katoličkog socijalnog nauka. Budući da dolazi od Boga, ljudsko dostojanstvo nije nešto što možemo pokloniti ili oduzeti drugoj osobi. To je svojstveno našem postojanju. Ono što možemo učiniti jest stupiti u odnose koji poštuju naše zajedničko ljudsko dostojanstvo. Kada poštivanje ljudskog dostojanstva čini temelj naših odnosa, Božja božanska narav blista u istinskom zajedništvu osoba. Katolički socijalni nauk može poslužiti kao putokaz koji nam pomaže ući u odnose koji poštuju ljudsko dostojanstvo. Solidarnost, izbor za siromašne, briga za stvoreno, ekonomska pravda i opće dobro primjeri su vrijednosti koje su ključne za svako društvo izgrađeno na dostojanstvu ljudske osobe.⁸⁴

Različiti etički pojmovi poput etike kreposti, normi, odgovornosti i dobara postaju relevantni tek kada su usmjereni prema ljudima i njihovom dostojanstvu, u toliko što s kršćanskog gledišta treba djelovati za dobro ljudi. U vezi s usidrenošću ljudskog dostojanstva u međunarodnom pravu, pristojno obrazovanje se prije svega treba vidjeti u njegovoj pravnoj ukorijenjenosti. Država ima zakonsku obvezu osigurati takvo obrazovanje. Odavde je očito promatrati pravo na vjerski odgoj, kao odgoj koji promiče (i vjersku) slobodu ljudi, njihovu autonomiju u pitanjima vjere, a time i njihovo dostojanstvo. Kao što je sadržano u temeljnom zakonu, predmet ljudskog dostojanstva u kontekstu vjerskog odgoja u školama nije samo „lijepo imati“, već odgovara općem obrazovnom temelju i odgovornom javnom oblikovanju predmeta. Naša kultura temelji se na kršćanskoj slici čovjeka. Središnje mjesto u tome je: Čovjek je stvoren na sliku Božju. U čovjeku se pojavljuje nešto Božje; svatko ima nešto sveto u sebi; svatko je nepovrediv, apsolutne vrijednosti, beskrajno važan. Zato Pavao u poslanici Rimljanima piše: "Srdačno se ljubite pravim bratoljubljem! Pretječite jedni druge poštovanjem" (Rim 12,10). Važno je da se u svakodnevnom životu odnosimo prema našim bližnjima sa stvarnim poštovanjem. To im omogućuje da iskuse svoje dostojanstvo. A oni koji postanu svjesni svog dostojanstva mogu se bolje nositi s drugima. Tako da sve više ljudi osjeća beskonačnu, bezuvjetnu vrijednost koja im je svojstvena.⁸⁵

⁸⁴ Usp. Martina BEGIĆ - Ana GOLUBOVIĆ, Dostojanstvo ljudske osobe i pravo na život, u: *Jahr*, 8 (2017.) 1, 59-71.

⁸⁵ Usp. Alejo José SISON - Ignacio FERRERO, Human dignity and the dignity of work: Insights from Catholic social teaching, u: *Business Ethics Quarterly*, 26 (2016.) 4, 503-528.

5.1. Čovjek kao slika Božja

Svakom čovjeku je dano ljudsko dostojanstvo. To također znači da ljudska sloboda, autonomija i samoodređenje nisu neovisni niti odvojeni od tog dostojanstva. Umjesto toga, sloboda i samoodređenje temelje se na onome što čini ljudsko biće i što je uvijek svojstveno njegovom dostojanstvu. Čovjek nije sam sebi dao vlastiti život, nego se nalazi u svijetu i u društvenoj strukturi. Njegov život je dar. Čovjek je stvorenje, on je stvoren sa svim ostalim što jest. Razlika je ta što je čovjek slika Božja, a Stvoritelj stvara čovjeka na svoju sliku: „I reče Bog: Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima što puze po zemlji!“ „I blagoslovi ih Bog i reče im: Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji!“ (Pos 1:26-28). On ne gubi tu sliku Boga. Posve je neovisna o sposobnostima, ljepoti ili racionalnim sposobnostima pojedinca, niti ovisi o društvenom statusu, rangu ili prestižu. Čovjek ima dostojanstvo u sebi.⁸⁶ Stvaranjem svijeta Bog je stvorio i čovjeka šesti dan, čovjek koji nije isti kao stvorenja koja su ranije stvorena, te je upravo on plod Božje posebne odluke da ga stvori. Posebno o stvaranju čovjeka nam govori Biblijski izvještaj gdje opisuje blizinu odnosa između Boga i čovjeka. Bog čovjeku daje mjesto gdje će živjeti, s čovjekom uspostavlja komunikaciju, te se brine o njemu, upravo nam to predstavlja njihov odnos i kolika je Božja prisutnost u čovjeku. U cijelom Svetom pismu gdje se prikazuje Božji odnos s čovjekom, jedan od temelja je taj da je čovjek stvoren na sliku Božju i Spasitelja koji čovjeka kao grešnika otkupljuje u Kristu, te upravo iz toga proizlazi kršćansko poimanje čovjeka. Najveće promjene teološke misli dolazi u prijelomnom periodu Staroga i Novoga zavjeta, gdje starozavjetni *Imago Dei* u svom vrhuncu doživljava u novozavjetnom *Imago Christi*. Posebno Pavao Krista gleda kao sliku Božju (2 Kor 4,4; Kol 1,15; Heb 1,2; Fil 2,6).⁸⁷

5.2. Dostojanstvo ljudske osobe u dokumentima Crkve

Kršćanska antropologija počiva na središnjem mjestu *imago Dei* i božanskog davanja kao temelja ljudskog dostojanstva i blagostanja. Ravnopravni smo jedni drugima upravo zato što

⁸⁶ Usp. Martina BEGIĆ - Ana GOLUBOVIĆ, Dostojanstvo ljudske osobe i pravo na život, u: *Jahr*, 8 (2017.) 1, 59-71..

⁸⁷ Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 223-224.

nitko od nas nije tvorac drugoga, svi smo podjednako dobili svoj život kao dar od Stvoritelja. Jer zapravo je svakome od nas osobni Stvoritelj dao beskrajno značenje, kao dar, što je temelj našeg ljudskog dostojanstva. Od svega stvorenog, samo je čovječanstvo dobilo to značenje našim stvaranjem na sliku Božju. Štoviše, dostojanstvo kao dar također nosi zadatke i obveze primjerene dobrom upravljanju tim darom. Na kraju, samo teološka antropologija može nam dati apsolutni koncept dostojanstva, onaj koji se odnosi na sve ljude u svim okolnostima i uvjetima, i koji može opravdati našu odgovornost jednih prema drugima. Samo pojam dostojanstva utemeljen u čovječanstvu kao stvorenom na sliku Božju daje isto dostojanstvo svima nama. Kristocentrični pogled na čovjeka kao sliku Božju označuje percepciju ljudskog dostojanstva u konačnoj ljubavi u Kristovu utjelovljenju.⁸⁸

5.2.1. Gaudium et spes

Drugi vatikanski koncil više je puta naglašavao da se Crkva ne postavlja u odnosu na svijet, nego u svijetu. Već prva rečenica konstitucije *Gaudium et spes* je ispovijest i program u isto vrijeme: „Radost i nada, tuga i strah današnjih ljudi, osobito siromašnih i potlačenih svih vrsta, također su radost i nada, tuga i strah učenika Sv. Krista. Ne postoji ništa istinito o ljudima, što ne bi bilo u njihovim srcima. Zato zajednica kršćana doživljava sebe stvarno intimno povezana s čovječanstvom i njegovom poviješću“.⁸⁹ Stoga, u sljedećem članku, vijeće se obraća ne samo djeci Crkve i svima koji se pozivaju na ime Kristovo, nego i svim ljudima, s namjerom da svima objasni kako se razumije prisutnost i djelovanje Crkve u današnjem svijetu.⁹⁰ U sljedećem članku Crkva iskazuje svoju prijateljsku povezanost, poštovanje i ljubav prema cijeloj obitelji. Tako što s obitelji stupa u dijalog, donoseći joj svjetlo evanđelja i nudi one snage spasenja koje sama Crkva, vođena Duhom Svetim, prima od svog utemeljitelja. Radi se o spasenju ljudske osobe, o ispravnoj izgradnji ljudskog društva. Ljudsko biće, jedno i cjelovito ljudsko biće s tijelom, dušom, srcem, savješću, razumom i voljom, u središtu je naših razmišljanja.⁹¹

Naslov prvoga poglavlja prvoga dijela Konstitucije glasi: „Dostojanstvo ljudske osobe“. Već u prvoj rečenici jasno se razjašnjava zajednički temelj dijaloga i suradnje između vjernika i nevjernika: oni su gotovo jednoglasni u mišljenju da sve na Zemlji treba biti dodijeljeno

⁸⁸ Usp. Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 222.

⁸⁹ Usp. II. Vatikan, *Gaudium et spes*, Pastoralna konstitucija o Crkvi u današnjem svijetu, Rim, 1965., 1.

⁹⁰ *Isto*.

⁹¹ *Isto*.

čovjeku kao središtu i vrhuncu stvaranja. Ali što je čovjek?⁹² Postoji mnogo odgovora na ovo pitanje, od kojih su neki kontradiktorni. Crkva može učiti čovjeka o Božjoj objavi, dati odgovor na postavljena pitanja kako bi definirala pravo ljudsko stanje i objasnila njegovu slabost, ali i omogućila pravo priznavanje njegovog dostojanstva i poziva. Umjesto teoloških i filozofskih izjava, tekst vijeća ukazuje na učenje Svetoga pisma da je čovjek stvoren "na Božju sliku" i da je sposoban znati i voljeti svog Stvoritelja.⁹³ Ne objašnjava što znači biti stvoren "na sliku Božju", ali to prema nauku Crkve prije svega znači "duša" kao duhovno životno načelo u čovjeku.⁹⁴ Savjest je najskrivenije središte i svetište u čovjeku, gdje je on sam s Bogom, čiji se glas čuje u njegovoj najdubljoj nutрини. Čak i ako "savjest griješi iz nesavladivog neznanja", ona ne gubi svoje dostojanstvo.⁹⁵ Također, jedna od glavnih karakteristika ljudskog duha je sloboda. Koncil se ne bavi njihovim filozofskim, psihološkim, sociološkim ili kulturološkim aspektima, iako bi to bilo nužno za ispravno razumijevanje, jer ljudska sloboda nije apsolutna, već je u mnogočemu ograničena. Međutim, koncilski oci nisu se bavili složenim prikazom problema, već afirmacijom slobode utemeljene na vjeri, jer čovjek se može samo slobodno okrenuti dobru. Dostojanstvo čovjeka zahtijeva da djeluje svjesnim i slobodnim izborom, to jest osobno, potaknut i vođen iznutra, a ne pod slijepim unutarnjim porivom ili pukom vanjskom prisilom. Čovjek stječe takvo dostojanstvo kada se oslobodi svakog ropstva strastima i slijedi svoj cilj u slobodnom izboru dobra.⁹⁶

5.2.2. *Evangelium vitae*

Encikliku pod nazivom "*Evangelium Vitae*", što znači "*Evandjelje života*", proglasio je 25. ožujka 1995. Papa Ivan Pavao II. u Rimu. Dokument je napisan kako bi se ponovio stav Rimokatoličke crkve o vrijednosti života i upozorilo na narušavanje svetosti života. Dokument se usredotočuje na pitanja prava na život uključujući pobačaj, kontrolu rađanja i eutanaziju, ali i kontracepciju, in vitro oplodnju, sterilizaciju i eksperimentiranje s fetusom. U raspravi o pobačaju u šezdeset i drugom odlomku, papa Ivan Pavao II. slaže se s osudom pape Pavla VI. pobačaja jer je on izravno ubijanje čovjeka. Kao što je navedeno u "*Humanae Vitae*", Crkva smatra da izravan pobačaj, to jest pobačaj koji je voljan kao cilj ili kao sredstvo, uvijek predstavlja teški moralni poremećaj. Osim općih osuda pobačaja, Papa Ivan Pavao II. je također

⁹² Isto.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto.

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto.

koristio “*Evangelium Vitae*” kako bi odbacio suvremene tehnike prenatalne dijagnoze (kada se provode s namjerom omogućavanja selektivnih pobačaja), kemijske metode pobačaja (kao što je pilula), neprirodne metode oplodnje ili umjetne oplodnje, sterilizacija u svrhu kontrole rađanja i drugi izravni zahvati usmjereni na sprječavanje, umjetno stvaranje ili uništavanje produkta začeca. Dokument završava tvrdnjom da je pobačaj teški grijeh koji je Rimokatolička crkva kroz povijest osuđivala. “*Evangelium Vitae*” je napisan kako bi se obratio na vrijednost ljudskog života i tvrdi da društva i pojedinci, posebno kršćani, trebaju učiniti sve što je u njihovoj moći da očuvaju ovaj život. Svaki izravni oblik ubijanja je zabranjen. Doprinos koji je dao “*Evangelium Vitae*” dolazi u njegovoj specifičnoj raspravi o pobačaju kao zabranjenom u bilo kojem stadiju, od začeca i najranijih embrionalnih stadija, te njegovoj reafirmaciji povijesnog učenja Crkve.⁹⁷

5.2.3. Donum Vitae

Vatikanska *Uputa o poštivanju ljudskog života u njegovom podrijetlu* iz 1987. i o dostojanstvu rađanja, općenito poznata kao *Donum Vitae*, pokušala je primijeniti katolička učenja o moralnim parametrima za spolnu aktivnost i rađanje na novi razvoj reproduktivne tehnologije. Pritom osuđuje svaki oblik reprodukcije koji odvaja reproduktivnu aktivnost od spolnog odnosa, uključujući sve rašireniju praksu *in vitro* oplodnja korištenjem gameta muža i žene. Ovaj se postupak često naziva "jednostavnim slučajem" za moralnu procjenu reproduktivnih tehnologija, jer ne uključuje korištenje zametnih stanica donora trećih strana te ne postavlja pitanja o isključivosti i integritetu bračne zajednice. Osuđujući čak i ovaj "jednostavni" oblik neseksualne reprodukcije, Vatikan je općenito smatrao ponovnim potvrđivanjem tvrdnje da postoji neraskidiva veza između seksualne aktivnosti i prokreacije, što je jasno i snažno istaknuto u *Humanae Vitae*.⁹⁸ Integralna vizija čovjeka, koju naglašavaju i *Humanae Vitae* i *Donum Vitae*, tiče se ljudi, ne samo kao bića među drugim bićima, već kao ona koja su stvorena na sliku Božju. Također se tiče, ne samo duhovne prirode kroz koju je osoba konstituirana u svojoj individualnoj jedinstvenosti i neponovljivosti, nego i dimenzija odnosa, odnosno upućenost na drugu osobu, koja je upisana u unutarnju strukturu vlastitog bića. Kao osobe, mi jesmo stvoreni za zajedništvo, za međusobno darivanje. Takvo darivanje sebe događa se između muškarca i žene u bračnoj ljubavi. *Humanae Vitae* i *Donum Vitae* ističu: „odgovornost

⁹⁷ Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko - bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 232.

⁹⁸ Usp. PAVAO VI., *Humanae vitae - Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda*, (25.VII. 1968.), Zagreb, 2008., 17 (Dalje: HV)

supružnika i zapravo cijelog društva, da zaštite jedinstvenost bračne ljubavi, kako bi se održala netaknutim njena temeljna karakteristika, te da ju se zaštititi od svakog oblika krivotvorenja.“⁹⁹

5.3. Teološko-bioetičko vrjednovanje čina pobačaja

Najvažniji argument zašto se Katolička Crkva izjašnjava protiv pobačaja je svetost ljudskog života, koji se temelji na uvjerenjima Crkve i koji se smatra Božjim darom čovjeku (*Donum vitae*). Katolička Crkva smatra svako ljudsko biće posebno vrijednim kojega se treba štititi. Crkva se oduvijek zalaže za čovjekovo dostojanstvo, te prihvaća poslanje kao temeljnu vrijednost gdje će braniti čovjekov život. Pravo na život smatra se najvišim pravom, jer je "temeljno“, jer je preduvjet za sva ostala. S gledišta Katoličke Crkve, nerođena osoba počinje postojati u trenutku začeća i od tog trenutka dobiva svoje ljudsko dostojanstvo. Svaki izravni, odnosno vanjski prekid trudnoće znači, prema gledištu Crkve, ubijanje nerođenog života, što je temeljno zabranjeno. Iako tekstovi Svetoga pisma nikada ne govore o namjernom pobačaju i stoga ne sadrže izravne i posebne osude na tu temu, oni ipak upućuju na ljudsko biće u utrobi, logična posljedica toga je zahtjev da Božju zapovijed *Ne ubij* treba primijeniti i na ovaj još nerođeni život. Ljudski život je svet i nepovrediv u svakom trenutku svog postojanja. II. vatikanski sabor je vrlo strogo osudio pobačaj „Život treba štititi s najvećom pažnjom od začeća nadalje. Pobačaj i ubojstvo djeteta su zločini vrijedni prezira“. *Evangelium Vitae* je napisan kako bi se obratio na vrijednost ljudskog života i gdje se posebno kršćani trebaju boriti i učiniti sve što je u njihovoj moći da očuvaju ovaj život. Nijedna okolnost, nikakva svrha, nijedan zakon nikada neće moći učiniti zakonitim za svijet radnju koja je sama po sebi nedopuštena jer je u suprotnosti s Božjim zakonom, koji je zapisan u srcu svakog ljudskog bića.¹⁰⁰

⁹⁹ Usp. SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja*, (22. II. 1987.), Zagreb, 1987. (Dalje: DoV).

¹⁰⁰ Usp. Damir ŠEHIĆ, *Teološko - bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020., 232.

ZAKLJUČAK

Čovjekov život vrijedan je od samoga početka jer je on stvoren na „sliku Božju“. Nitko nema pravo suditi čovjeku, odnosno njegovu životu. *Opća deklaracija o ljudskim pravima* prvi je sveobuhvatni instrument zaštite ljudskih prava koja štiti čovjeka. U izazovnom vremenu, u kojem je sve više polemike oko toga, treba li u potpunosti omogućiti pobačaj u bilo kojem tjednu, trebamo ostati nikad više složniji i kompaktniji u borbi protiv takvih odluka. Ne trebamo čekati ili šutjeti na prava koja nam se nameću. Svatko ima pravo na svoje mišljenje i ne može mu se to uskratiti. Uvijek će postojati pobornici koji su „pro life“ i koji su „pro choice“, ali danas se primjećuje nikad veći pritisak na osobe koje su za život. Živimo u turbulentnom vremenu s kojim dolaze novi zakoni, procesi i promjene. Međutim, nikad se ne smije zaboravit na osnovno čovjekovo pravo, a to je pravo na život.

Uspoređivanjem dvaju zakonodavnih modela (dviju država) jasno smo uvidjeli razlike u samim zakonima. Iako prostorno nisu toliko udaljene, u potpunosti su različite po pravima na pobačaj. Poljski zakonodavni model je rigorozniji od Hrvatskog, te dopušta pobačaj u iznimnim situacijama. Gledajući moralno etički sustav u Hrvatskoj, žalosno je da se dijete može pobaciti na želju i volju majke, bez razloga i bez znanja oca. Iako je Hrvatska većinski kršćanska država kao i Poljska, upravo u tome postoje velike razlike moralne vrijednosti koje u poljskom društvu nije moguće zdravo dijete ubiti pobačajem, samo zato što je majka tako odlučila. U Hrvatskoj se štiti odluka majke, dok u Poljskoj ona ne može odlučiti svojevóljno hoće li učiniti pobačaj ili neće.

Mora se zaključiti da je pobačaj ubojstvo nevinog djeteta i teški moralni nered i grijeh, s kojim se kršćani ne mogu pomiriti, nego se protiv žrtvovanja djece moraju boriti jer je to dužnost svakog kršćanina.

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad razmatra bioetičku stranu pobačaja, prikazuje vrijednosti i prava ljudskoga života. Kako i sam naslov glasi „Bioetički aspekti pobačaja“ te smo u radu dobili jasan odgovor na pitanja različitih aspekata pobačaja. Svaka osoba ima pravo na život tako i ona koja nije još rođena. Koju se svrstava u današnje vrijeme kao nešto „normalno“ kada osoba želi učiniti pobačaj, odnosno ubiti nevino dijete. Pojedine stranice ovog diplomskog rada posvećene su također i velikom broju dokumenata koji progovaraju o svetosti ljudskog života.

Čovjeka je potrebno štiti u svim fazama njegovog života, on je „Slika Božja“. Bog je podario čovjeku dostojanstvo kakvo nijedno drugo živo biće na ovom svijetu ne posjeduje. Nitko nema pravo oduzeti osobi njegovo dostojanstvo, odnosno u ovom slučaju život u kojoj god on fazi bio, kao što govori središnja Božja zapovijed „Ne ubij“. Dostojanstvo ljudske osobe i njegovo pravo na život ne bi smjelo, niti trebalo, biti upitno.

Ključne riječi: *Ljudski život, bioetika, pobačaj, ljudsko dostojanstvo, biomedicina.*

ABSTRACT

Bioethical aspect of abortion

This master's thesis examines the bioethical side of abortion, shows the values and rights of human life. As the title itself reads "Bioethical Aspects of Abortion", in this paper we have received a clear answer to the questions of aspects of abortion. Every person has the right to life, including the one who has not yet been born, but which is classified nowadays as something "normal" when a person wants to abort or kill an innocent child. Certain pages of this thesis are also dedicated to a large number of documents that speak about the sanctity of human life.

Human needs to be protected in all phases of his life, he is the "Image of God". God has given man a dignity that no other living being in this world possesses. No one has the right to take away a person's dignity, that is, in this case, his life, whatever stage he is in, as God's central commandment "Thou shalt not kill" says. Dignity should not and should not be questioned.

Keywords: *Human life, bioethics, abortion, human dignity, biomedicine.*

LITERATURA

Crkveni dokumenti

IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života*, (25. III. 1995.), Zagreb, 1995., 53 (Dalje: EV)

Katekizam katoličke Crkve, Zagreb, 2016.

PAVAO VI., *Humanae vitae - Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda*, (25.VII. 1968.), Zagreb, 2008., 17 (Dalje: HV)

SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja*, (22. II. 1987.), Zagreb, 1987. (Dalje: DoV)

Zakonik kanonskog prava, Zagreb, 1983.

Zakonodavni izvori

HRVATSKI SABOR, Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, u: *Narodne novine*, 17/78., 31/86., 47/89. i 88/09.

MINISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, u: *Narodne novine*, MU, 6/99.

ORGANIZACIJA AFRKIČKOG JEDINSTVA, Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta, Etiopija, 1999.

UJEDINJENI NARODI, konvencija o pravima djeteta, 1989.

UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS, United nations General Assembly, Paris, (10.XII. 1948.), u: http://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf (12. IX. 2019.), Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena je i proglašena na Općoj skupštini UN-a 10. prosinca 1948., a Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj 12. studenoga 2009., donijela Odluku o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima.

USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE, Rješenje Ustavnog Suda Republike Hrvatske broj U-I60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, *Narodne Novine*, 25/2017. (Dalje: *Rješenje*)

Knjige

- DWORKIN Ronald, *Life's dominion: an argument about abortion, euthanasia, and individual freedom*. Vintage, 2011.
- HAFEZ Elsayed Saad Eldin, *Spontaneous abortion*, Nizozemska, 2012.
- HARRIS David, *O'Boyle & Warbrick: Law of the European convention on human rights*, Oxford, 2014.
- MATULIĆ, Tonči, *Pobačaj. Drama savjesti*, Zagreb, 2019.
- NIE Jing Bao, *Medical ethics in China: A transcultural interpretation*, Routledge, 2013., 272.
- NOWICKA Wanda, *Ban on Abortion in Poland. Why?*, Routledge, 2018.
- PARKER Barbara, *Plato's Republic and Shakespeare's Rome: A Political Study of the Roman Works*, Delaware, 2004.
- RIDDLE John, *Contraception and Abortion from the Ancient World to the Renaissance*, Harvard, 1992.
- SLOTH-NIELSEN Julia, *Children's rights in Africa: a legal perspective*, Routledge, 2016.
- SUMNER Leonard Wayne, *Abortion and moral theory*, Princeton, 2014.
- ŠEHIĆ Damir, *Teološko-bioetičko vrjednovanje ustavnosudskih odluka o pobačaju*, Zagreb, 2020.
- VIJ Krishan, *Textbook of forensic medicine and toxicology: principles and practice, 5/e*, Elsevier, 2011.

Članci

- ALBRECHT Clara - STEIGMEIER Jennifer, An Economic Perspective on Abortion Policies, u: *CESifo Forum*, 23 (2022.) 2, 63-67.
- ANIČIĆ Miljenko - JANKOVIĆ Vjekoslav, Pravo na život u suvremenim etičkim promišljanjima i u socijalnom nauku Crkve, u: *Diacovensia*, 19 (2011.) 2, 217-232.
- BALOBAN Stjepan - ČRPIĆ Gordan, Pobačaj i mentalitet u društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 641-654.
- BEGIĆ Martina - GOLUBOVIĆ Ana, Dostojanstvo ljudske osobe i pravo na život, u: *Jahr*, 8 (2017.) 1, 59-71.

BLUM Jennifer, Comparison of misoprostol-only and combined mifepristone–misoprostol regimens for home-based early medical abortion in Tunisia and Vietnam, u: *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 118 (2012.) 2, 166-171.

BONGAARTS John - GREENHALGH Susan, An alternative to the one-child policy in China, u: *Population and Development Review*, 11 (1985.) 4, 585-617.

CALKIN Sydney - DE LONDRAS Fiona, Abortion in Ireland: Introduction to the themed issue, u: *Feminist Review*, 124 (2020.) 1, 1-14.

CIFRIĆ Ivan - MARINOVIĆ JEROLIMOV Dinka, Pobačaj kao bioetički izazov, u: *Sociologija i prostor*, 45 (2007.) 4, 247-268.

CLARKE Liam, The person in abortion, u: *Nursing ethics*, 6 (1999.) 1, 37-46.

COSTESCU Dustin, Medical abortion, u: *Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada*, 38 (2016.) 4, 366-389.

CULLEN Pauline - KOROLCZUK Elzbieta, Challenging abortion stigma: framing abortion in Ireland and Poland, u: *Sexual and reproductive health matters*, 27 (2019.) 3, 6-19.

ČAVAR Klara - DŽINIĆ Marija, Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje u kanonskom i međunarodnom pravu, u: *Obnovljeni Život*, 77 (2022.) 1, 65-74.

DAIUTE Colette, The rights of children, the rights of nations: Developmental theory and the politics of children's rights, u: *Journal of Social Issues*, 64 (2008.) 4, 701-723.

DAVID Henry - FLEISCHHACKER Jochen, Abortion and eugenics in Nazi Germany, u: *Population and Development Review* 14 (1988.) 1, 81-112.

FENG Wang, The end of China's one-child policy, u: *Studies in family planning*, 47 (2016.) 1, 83-86.

FIALA Christian, Abortion: legislation and statistics in Europe, u: *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 27 (2022.) 4, 345-352.

FIALA Christian, Abortion: legislation and statistics in Europe, u: *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 27 (2022.) 4, 2-7.

FRIEDMAN Trevor - GATH Dennis, The psychiatric consequences of spontaneous abortion u: *The British Journal of Psychiatry*, 155 (1989.) 6, 810-813.

FUSZARA Małgorzata, Legal regulation of abortion in Poland, u: *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 17 (1991.) 1, 117-123.

HARDING John, Beyond abortion: Human genetics and the new eugenics, u: *Pepp. L. Rev.* 18 (1990.) 1, 471-482.

HESKETH Therese, The consequences of son preference and sex-selective abortion in China and other Asian countries, u: *Cmaj*, 183 (2011.) 12, 1374-1377.

HOROWITZ Mary, *Aristotle and woman*, *Journal of the History of Biology*, 1976, 183-221.

HRABAR Dubravka, Nova procesna prava djeteta - europski pogled, u: *Godišnjak Akademije pravnihi znanosti Hrvatske*, 4 (2013.) 1, str. 65-66.

ILIĆ Zdenko, Pobačaj i kazna izopćenja, u: *Služba Božja* 57, (2017.) 2, 254-260.

KLINE Jennie, Smoking: a risk factor for spontaneous abortion, u: *New England journal of medicine*, 297 (1977.) 15, 793-796.

KRUSE Beth, Management of side effects and complications in medical abortion, u: *American journal of obstetrics and gynecology*, 183 (2000.) 2, 65-75.

LILLICH Richard, Intervention to protect human rights, u: *McGill LJ*, 15 (1969.) 1, 205-211.

LU-CULLIGAN Alice - IWASAKI Akiko, The role of immune factors in shaping fetal neurodevelopment, u: *Annual review of cell and developmental biology*, 36 (2020.) 2, 441-468.

MASON Carol, Opposing abortion to protect women: transnational strategy since the 1990s, u: *Journal of Women in Culture and Society*, 44 (2019.) 3, 665-683.

MILLER Barbara, Female-selective abortion in Asia: Patterns, policies, and debates, u: *American anthropologist*, 103 (2001.) 4, 1083-1095.

MILIĆ Jakov - VUKSAN-ĆUSA Bjanka, Inducirani pobačaj i njegove moralne i psihičke implikacije, u: *Nova prisutnost*, 20 (2022.) 3, 655-667.

MOLLER Dan, Abortion and Moral Risk, u: *Philosophy*, 86 (2011.) 3, 425-443.

MOORES Pace, Children's rights in Europe, u: *European Journal of Anaesthesiology*, 22 (2005.) 4, 245-248.

MOREAU Caroline, Medical vs. surgical abortion: the importance of women's choice, u: *Contraception*, 84 (2011.) 3, 224-229.

NOSIĆ Stipe, Pobačaj - nijekanje prava na život, u: *Bogoslovna smotra*, 64 (1994.), 1-4, 433-440.

OSMANČEVIĆ Leali, Zaštita dječjih prava u humanitarnim akcijama s osvrtom na afričke zemlje, u: *Medijske studije*, 9 (2018.) 18, 44-57.

PANDEY Manoj Kumar - RANI Reena, An update in recurrent spontaneous abortion, u: *Archives of gynecology and obstetrics*, 272 (2005.) 2, 95-108.

POZAIĆ Valentin, Biomedicina i bioetika, u: *Crkva u svijetu*, 22 (1987.) 3, 211-222.

- RADELJ Petar, Pravo na rođenje u učenju crkve, u: *Riječki teološki časopis*, 34 (2009.) 2, 613-614.
- RITTOSSA Dalida, Prijepori o pravu na pobačaj u Republici Hrvatskoj, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 26 (2005.) 2, 971-972.
- SCHLOTZ Wolff - PHILLIPS David, Fetal origins of mental health: evidence and mechanisms, u: *Brain, behavior, and immunity*, 23 (2009.) 7, 905-908.
- SISON Alejo José - FERRERO Ignacio, Human dignity and the dignity of work: Insights from Catholic social teaching, u: *Business Ethics Quarterly*, 26 (2016.) 4, 503-528.
- SZELEWA Dorota, Killing 'unborn children'? The catholic church and abortion law in Poland since 1989, u: *Social & Legal Studies*, 25 (2016.) 6, 741-742.
- TOMAŠEVIĆ Luka, Nepovredivost života i eutanazija u enciklici Evangelium Vitae Ivana Pavla II, u: *Služba Božja*, 45 (2005.) 1, 83-98.
- UNKO Zrinka, Abortus u pravnom sustavu sssr-a od 1920. do 1991. - legalizacija i kriminalizacija, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 39 (1998.) 3, 1347-1367.
- VALENSIN Albert, Eugenika i moral, u: *Obnovljeni Život*, 13 (1932.) 6, 241-253.
- VUKELIĆ Jelka - KAPAMADŽIJA Aleksandra, Investigation of risk factors for acute stress reaction following induced abortion, u: *Medicinski pregled*, 63 (2010.) 5, 399-403.
- VULETIĆ Natalija - IVANDIĆ Jelena, Medikamentozni prekid neželjene trudnoće, u: *Liječnički vjesnik*, 142 (2020.) 7, 222-229.
- WOODHOUSE Barbara, Out of children's needs, children's rights: The child's voice in defining the family, u: *BYU J. Pub. L.*, 8 (1993.), 321-334.
- WHITEHOUSE Katherine, Medical regimens for abortion at 12 weeks and above: a systematic review and meta-analysis, u: *Contraception* x, 2 (2020.) 1, 1-11.

ŽIVOTOPIS

Osobni podaci

Ime i prezime: Marko Režić

Datum i mjesto rođenja: 19.08.1997., Našice

Prebivalište: Koška

E – mail adresa: rezic.marko12@gmail.com

Broj mobitela: 097/768/1313

Obrazovanje:

2004. – 2012. – Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić Koška

2012. – 2016. – Srednja škola Isidora Kršnjavog Našice, smjer: opća gimnazija

2017. – 2020. – Sveučilište u Zadru, Preddiplomski dvopredmetni studij, smjer: Geografija i Teološko – katehetski studij

2020. – 2023. – Sveučilište u Zadru, Diplomski dvopredmetni studij, smjer: nastavnički: Geografija i Teološko – katehetski studij

Osobne vještine i kompetencije:

Materinski jezik: hrvatski

Strani jezici: engleski, njemački

Digitalne vještine: MS Office (Word, Excel, PowerPoint), GIS / Internet/ Komunikacijski programi (Skype, Zoom, TeamViewer)/ Rad na računalu/ Informacije i komunikacija (Pretraživanje interneta).

Društvene vještine i kompetencije: komunikativan, kreativan, fleksibilan, prilagodljiv.